

TEKSTIN VALIDIT KONTEKSTIT

Kulttuurinen tekstintutkimus Viivi Luikin romaanista *Seitsmes rahukevad*

Päivikki Hyytinen

Pro gradu -tutkielma
Jyväskylän yliopiston
kirjallisuuden laitoksessa
Kevät 2002

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta	Humanistinen	Laitos	Kirjallisuuden laitos
Tekijä	Päivikki Hyytinen		
Työn nimi	TEKSTIN VALIDIT KONTEKSTIT, kulttuurinen tekstintutkimus Viivi Luikin romaanista <i>Seitsmes rahukevad</i>		
Oppiaine	Yleinen kirjallisuus	Työn laji	Pro gradu
Aika	Toukokuu 2002	Sivumäärä	67
TIIVISTELMÄ - ABSTRACT			
<p>Tutkimuksen tavoitteena on selvittää virolaisen kirjailija Viivi Luikin vuonna 1985 ilmestyneen romaanin <i>Seitsmes rahukevad</i> validit kontekstit. <i>Seitsmes rahukevad</i> on kuvaus stalinismin vuodesta 1950-51. Luikin teksti on ymmärrettävä lapsen sisäisenä puheena, jossa aikuinen kertoja-minä muistelee omaa lapsuuttaan Neuvosto-Viron maaseudulla. Lapsen tietoisuuden tasolle jääminen mahdollisti kirjailijalle aikakauden realistisen esittämisen ilman selityksiä tai anteeksipyyntöjä. Luik avaa ajan olemuksen pikkutapahtumien ja tiettyjen avainsanojen kautta. Teosta tarkastellaan kulttuurisen tekstintutkimuksen antamin välinen. Kulttuurinen tekstintutkimus näkee tekstin merkityspotentiaalina, joka saa aktuaalisia merkityksiä kohdatessaan tietyt lukijat ja kontekstit. Tulkitsijan tehtävänä on tekstin validien kontekstien rakentaminen. Tekstin kontekstit eivät ole kuitenkaan kokonaan empiirisesti todennettavissa, koska ne muotoutuvat aina tilannekohtaisesti. Kontekstit voi jakaa tuotannon ja lukemisen konteksteihin. Tuotannon konteksteja ovat historialliset tapahtumat, diskurssit ja kirjoittaja; lukemisen konteksteja luettava teksti, genre, intertekstit, tekstin aktuaaliset lukijat, luentatilanne sekä tekstin funktio. Tutkimuksessa esitellään lyhyesti kukin Luikin romaanin konteksti. Viron historialliset tapahtumat ovat vaikuttaneet voimakkaasti romaanin tuotantoon ja lukemiseen. Se, että romaanin sisäisen maailman tapahtumille löytyy vastaavuus reaalimaailman historiakirjoituksessa, on tuotannon validi konteksti sekä vuonna 1985 että 2002. Riippuu lukijan kontekstuaalisista resursseista, kuinka tekstin viittaukset historiallisiin tositapahtumiin tulkitaan ja ymmärretään. Lukijan lisäksi teksti itsessään on validi konteksti, sillä se tarjoaa ilmiselvästi historiallisesti kontekstuaalista tulkintatapaa. Teoksesta ei näin ollen löydy sitä monimerkityksellisyyttä, jota teoria edellyttäisi. <i>Seitsmes rahukevad</i> –romaanin funktio oli aikanaan merkittävä Virossa, jossa se herätteli kansallistunnetta. Viron uudelleen itsenäistymisen jälkeen se ei ole enää paljastusromaanin, vaan nostalginen reitti Viron lähimenneisyyteen.</p>			
Asiasanat	Kulttuurinen tekstintutkimus, konteksti, validi konteksti, <i>Seitsmes rahukevad</i> , Viivi Luik, Viron kirjallisuus		
Säilytyspaikka	Kirjallisuuden laitos		
Muita tietoja			

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	4
1.1. <i>Seitsmes rahukevad</i>	5
1.2. Kulttuurinen tekstintutkimus.....	7
1.2.1. Teksti ja tekstien poetiikka.....	8
1.2.2. Subjekti ja merkitysten etnografia	11
1.2.3. Konteksti ja kontekstien hermeneutiikka	12
1.3. Tuotannon ja lukemisen kontekstit	15
1.4. Validit kontekstit.....	16
2. <i>SEITSMES RAHUKEVAD</i> JA TUOTANNON KONTEKSTIT	19
2.1. Viron historialliset tapahtumat.....	19
2.1.1. Stalinin kausi 1944-1953	20
2.1.2. Uusi itsenäisyys.....	21
2.2. Viron kirjallisuus ja sen diskurssit	21
2.2.1. Sosialistinen realismi	23
2.2.2. Sensuuri.....	24
2.2.3. Luik ja isänmaalliset sanat	25
2.3. Viivi Luik ja hänen tuotantonsa	27
2.3.1. Luikin asema Viron kirjallisuudessa.....	29
3. <i>SEITSMES RAHUKEVAD</i> JA LUKEMISEN KONTEKSTIT	31
3.1. <i>Seitsmes rahukevad</i> -teksti	31
3.1.1. Isä	32
3.1.2. Homo sovieticus.....	33
3.1.3. Tyhjät talot ja synkät metsät	35
3.1.4. Lapsen kiukku	37
3.1.5. Aurinko	38
3.1.6. Symbolisuus	39
3.1.7. Tulevaisuus	40
3.2. <i>Seitsmes rahukevad</i> –tekstin genre.....	41
3.2.1. Omaelämäkerrallinen romaani	43
3.2.2. Historiallinen romaani.....	43
3.3. <i>Seitsmes rahukevad</i> ja intertekstit	46
3.3.1. Romanin osoitettavat intertekstit.....	47
3.4. <i>Seitsmes rahukevad</i> ja lukijat	49
3.4.1. Lukijan kontekstuaaliset resurssit	50
3.5. Tekstin funktio ja luentatilanne.....	51
4. <i>SEITSMES RAHUKEVAD</i> JA VALIDIT KONTEKSTIT	52
4.1. Validit tuotannon kontekstit.....	53
4.2. Validit lukemisen kontekstit	54
4.3. Teorian ja tutkimuksen ongelmat.....	57
5. LOPUKSI.....	59
6. LÄHTEET	62

1. JOHDANTO

Kirjallisuustieteessä on aina 1920-luvulta lähtien pohdittu tekstin ja lukijan suhdetta: onko tekstin merkitys ja arvo ensisijaisesti lukijan päätettävissä, lukijan arvostuksista ja ennako-oletuksista tai lukemisen tarkoituksesta johtuvaa? Vai voidaanko puhua tekstin tulkinnalle asettamista rajoista? (Mikkonen 1998, 24.) Kirjallisuudentutkijat ovat esittäneet monia eriäviä mielipiteitä. Esimerkiksi Fishin mukaan tulkinta on yhteisöllistä, eikä tekstistä voi löytää mitään ilman, että tietyt lukemisen konventiot on sisäistetty (Mikkonen 1998, 9; Fish 1989, 78). Iser taas painottaa, että teksti on olemassa ennen tulkintaa ja sen vuoksi se myös kykenee rajoittamaan lukemista (Mikkonen 1998, 10; Iser 1981, 85). Nykyisen kirjallisuustutkimuksen avainsanoja on kontekstualisointi. ”Ovet ovat avautuneet kaikelle, mikä tekstiä ympäröi”, kirjoittaa Lyytikäinen. Kontekstuaalinen kirjallisuushistoria liittyy kiinteästi kulttuurintutkimukseen, jonka kohteina ovat identiteettiä, sukupuolta, ruumista ja kansaa yms. koskevat diskurssit ja niiden kautta välittyvä kuva modernista yhteiskunnasta ja kulttuurista. (Lyytikäinen 1998, 84.)

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan niin kutsuttua radikaalia kontekstualismia. Siinä tekstit nähdään merkitysten raaka-aineena, joka saa aktuaalisia merkityksiä kohdatessaan tietyt lukijat ja kontekstit (Lehtonen 2000, 213). Suomessa radikaalia kontekstualismia on esitellyt muun muassa Mikko Lehtonen, jonka näkemyksiin tutkimukseni pitkälti perustuu. Mukana on myös ulkomaisia kulttuurintutkijoita, kuten Lawrence Grossberg ja Johan Fornäs. Sovellan pro gradu -tutkielmassani kulttuurista tekstintutkimusta Viivi Luikin romaaniin *Seitsmes rahukevad*. Hahmottelen tekstin tuotannon ja lukemisen konteksteja ja pohdin, mitkä monista mahdollisista konteksteista voisivat olla *Seitsmes rahukevad* -tekstin *valideja* konteksteja (Lehtonen 1995, 11).

Viivi Luikin teos *Seitsmes rahukevad* julkaistiin Virossa vuonna 1985, ja suomeksi se ilmestyi nimellä *Seitsemäs rauhan kevät* vuonna 1986 Eva Lillen käännöksenä. Romaani on avoimen omaelämäkerrallinen. Se on kertomus pikkutyön vuodesta 1950-51 Neuvosto-Viron maaseudulla. *Seitsmes rahukevad* sai virolaislukijoiltaan

hyvän vastaanoton. Se lunasti heidän odotuksensa: vihdoinkin joku uskalsi kirjoittaa Stalinin vaietuista vuosista (Veidemann 1996, 44). Moni on ihmetellyt, kuinka tämänkaltainen romaani on ylipäättään julkaistu neuvostosensuurin aikaan. Sensuurin läpi onnistui kuitenkin pääsemään teoksia, joiden riveiltä, ja usein rivien välistä, virolaiset osasivat lukea kansan salaiset ajatukset ja toiveet. Luikin romaani onkin yksi niistä taideteoksista, joiden uskotaan sysänneen liikkeelle virolaisten uuden kansallisen heräämisen (Salokannel 1995, 275; Toivainen 1995,6).

1.1. Seitsmes rahukevad

Seitsmes rahukevad –romaanin päähenkilö on alle kouluikäinen tyttö. Kertoja on aikuinen minäkertoja, joka muistelee lapsuuttaan Viron maaseudulla 1950-luvun alussa. Kuvaus kulkee lyhyinä lukuina syyskesästä alkukevääseen talven yli. Kertoja ei piilotele itseään, vaikka tarinan tapahtumat välittyvätkin lukijalle lapsen sisäisenä puheena. Tyttö, äiti, isoäiti ja eno asuvat pienessä virolaiskylässä, josta löytyy yhä merkkejä menneestä sodasta ja entisestä yhteiskunnasta; samalla neuvostojärjestelmä on kolhooseineen työntämässä vanhaa syrjään. *Seitsmes rahukevad* kuvaa niukkaa elämää ja selviytymistä talven yli.

Seitsmes rahukevad on elämysvoimainen, sillä tarinan neli-viisivuotias päähenkilö tekee ympäristöstään tarkkoja havaintoja kaikin aistein ja elää tapahtumat intensiivisesti. Tyttö on toimelias ja omapäinen: hän haluaa kokea ja nähdä kaiken. Vilkas mielikuvitus saa milloin mistäkin virikkeitä. Hän osaa jo lukea, eikä tyydy pelkkiin lasten satuihin, vaan kantaa kirjastosta mukanaan ”Kreikan muinaissankarit”. Tyttö on pikkuvanha ja utelias. Rohkeudesta ja tiedonhalusta seuraa usein pelkoja, sillä aikuisten maailmassa on pikkutytölle paljon selittämättömiä ja kauhistuttavia tapauksia ja asioita. Lapsi ei ole ainut joka pelkää, sillä Neuvostovalta valvoo kansalaisia tiukasti ja rankaisee toisinajattelijoita. Samaan aikaan Viron metsissä elää ”metsäveljiä”, jotka vastustavat uusia vallanpitäjiä. Sodan jäljet näkyvät maaseudulla vielä selvästi.

Seitsmes rahukevad -romaanin kertojalla on kaksi minää: aikuinen kertoja-minä ja havaitseva lapsi-minä. Aikuinen kertoja-minä muistelee lapsuuttaan lapsi-minän kautta. Aikuinen kertoja tekee itsensä ja kerrontahetken näkyväksi tulkiten

menneisyyttä sekä ihmisten käyttäytymistä. Kertojan kaksi-ikäisyys on teosta tarkasteltaessa mielenkiintoista. Aikuinen kertoja on vain suhteellisesti kaikkietävä omaan lapsuuteensa nähden, sillä hän on kasvanut lapsuudestaan jo aikapäivää ulos. Lukija voikin alun alkaen epäillä kertojan luotettavuutta. Toisaalta lapsen tarina koetaan autenttiseksi: lapsi ei manipuloi kertomustaan, vaan on rehellinen ja tarkkanäköinen havainnoija.

Luikin *Seitsmes rahukevad* -romaanin viittaukset todellisiin paikkoihin, tapahtumiin ja ihmisiin vakuuttavat lukijan tarinan totuudellisuudesta: näin todella elettiin ja ajateltiin Neuvosto-Virossa 50 vuotta sitten. Lapsen tietoisuuden tasolle jääminen mahdollisti kirjailijalle aikakauden realistisen esittämisen ilman selityksiä tai anteeksipyyntöjä. Romaani onkin totuudenmukainen ajankuva. (Hint 1986; 1120, 1118.) Kerronnassa aikatasot lomittuvat, ja yksityiset muistot laajenevat koko virolaisen neuvostosukupolven historiaksi. Kuten kertoja sen ilmaisee: ”Kaikki, jotka ovat lapsena salaa käyneet sokeripussilla, kuuluvat yhteen” (Luik 1986, 225).

Viivi Luikin romaanitekstissä on vahva toden tuntu. Kieli on hyvin aistimusvoimaista.

Seinte taga ja lae kohal sätendas ning kahises päev, ruumis sees seisis niiske ja külm õhk paigal, põrandal vedeles kartulikorve ja roostetanud vikateid, ahju juures nurgas mustendas hunnik mulda ning selle ümber oli laiali hallitanud põhku. (Luik, 1985, 61.)

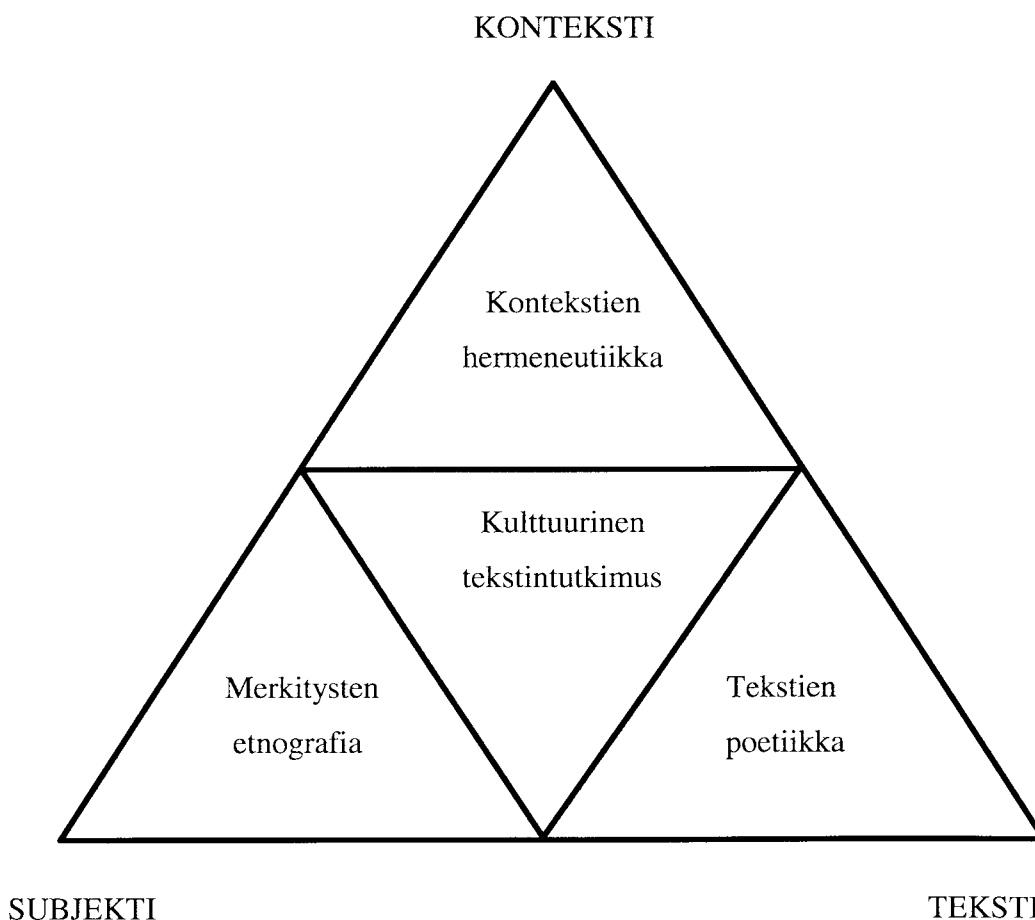
Päivä kahisi ja loisti seinien takana ja katon vaiheilla, huoneessa seisoi kostea ja kylmä ilma paikallaan, lattialla lojui perunakoreja ja ruostuneita viikatteita, uunin luona nurkassa oli mustana kasana multaa ja sen ympärillä levällään homehtuneita olkia. (Luik 1986, 81.)

Luik käyttää romaanissaan *Seitsmes rahukevad* samaa assosiativista tyyliä kuin joissakin runoissaan. *Rängast röömust* – runokokoelmassa ja *Seitsmes rahukevad* – teoksessa on yhteistä ”assosiativinen ajantaju, jossa suurilla tapahtumilla on vähemmän merkitystä kuin ajan avainsanojen keskinäisillä yhteyksillä ja ajan olemuksen avaamisella pikku tapahtuminen kautta”, kuvailee Hint. Luikin teksti on ymmärrettävä lapsen sisäisenä puheena. Kirjailija on projisoinut retrospektiivisesti suuren osan omia ajatuksiaan lapsen maailmaan. Lapsi käyttää sisäisessä puheessa

usein sanoja, joiden merkitystä ja yhteiskunnallista sisältöä hän ei ymmärrä muuten kuin siitä, kuinka usein aikuiset näitä sanoja käyttävät ja millainen emotionaalinen lataus niissä on. Pikkutapahtumien ja tiettyjen avainsanojen merkityksen ymmärtämiseksi on tiedettävä nuo tapahtumat ja sanojen liittyminen taustansa - sosialistiseen realismiin. Hintin mukaan juuri yksityiskohdat kuvaavat romaanin tekijän positiota. (Hint 1986, 1119-1120.)

1.2. Kulttuurinen tekstintutkimus

Teoksessaan *Merkitysten maailma* Mikko Lehtonen esittää analyysimallin, jota hän havainnollistaa seuraavalla kaaviolla (Lehtonen 2000, 214).

Kulttuurinen tekstintutkimus lähestyy kohdettaan useasta perspektiivistä. Lähtökohtana on ajatus siitä, että tekstit ovat merkitysten raaka-ainetta, ja ne saavat aktuaalisia merkityksiä kohdatessaan tietyt kontekstit ja lukijat. "Tekstien, kontekstien ja lukijoiden vaihtelevasta sijainnista kulttuurisessa ajassa ja avaruudessa

tulee olennainen seikka siltä kannalta, mitä merkityksiä niiden kohdatessa kehkeytyy". (Lehtonen 2000, 213.)

1.2.1. Teksti ja tekstien poetiikka

Kulttuurintutkimuksessa 'teksti' voi olla monessa materiaalisessa muodossa: puheena, sävelenä, kirjoituksena, kuvana, liikkeenä tai muotona. Näistä symbolisista merkeistä rakentuvia kokonaisuuksia kutsutaan teksteiksi. Ne ovat melko kiinteitä ja erillisiä yksiköitä (Fornäs 1998, 183). Merkkien välillä on tiettyjä formaalisia suhteita. Esimerkiksi kirjaimia ja sanoja ei voi yhdistellä mielivaltaisesti, jos aikoo luoda ymmärrettäviä lauseita ja kokonaisia tekstejä. Merkit ovat myös semanttisia olioita: niillä on merkityssisältö. Ne viittaavat johonkin itsensä ulkopuolella olevaa, joko luonnonmaailman tai kulttuurin ei-tekstuaaliseen tai tekstuaaliseen ilmiöön. (Lehtonen 2000, 108.) "Tekstiä ei pidä sekoittaa teokseen. Teos on valmis, laskettavissa oleva objekti, joka voi viedä tilaa (olla esimerkiksi kirjaston hyllyssä.) Teksti on metodologinen kenttä." (Barthes 1993, 182.) Teos on pysähtynyt ja sulkeutunut yhteen merkittyyn, tekstille on taas ominaista pluraalisuus (Barthes 1993, 162-163). Lehtosesta 'tekstikään' ei ole osuvin termi. Hän ehdottaa tilalle 'tekstuaalisuutta'. Valintaa hän perustelee aivan samoin kuin Barthes: nyt vain 'teksti' on täydellinen ja pysähtynyt, kun taas 'tekstuaalisuus' kuvaa tekstin potentiaalisuutta. "Ajatus tekstuaalisuudesta korostaa, että tekstit ovat itsessään aina epätäydellisiä ja liikkeessä ja että saadakseen merkityksiä ne on luettava." (Lehtonen 2000, 155.)

Tekstit saavat merkityksiä, mutta kuinka? Eagleton on sanonut tekstin olevan vain lukijalle tarjottu johtolankojen sarja, joka kutsuu konstruoimaan kielellisestä materiaalista merkityksiä (Eagleton 1997, 91). Yksittäinen sana on monimerkityksellinen, saati kokonainen teksti. Mutta merkitys ei ole merkeissä itsessään, vaan merkit ovat pikemminkin merkityksen raaka-ainetta, osa sanastollisia ja kieliopillisia resursseja, joista rakennamme merkityksiä. Merkitykset syntyvät tekstin ja lukijan kohdatessa; teksti itsessään on vasta merkityspotentiaali. (Pietilä 1995, 16.) Tekstin kyky toimia merkitysten raaka-aineena nojaa lukijan ennakkotietoihin: lukija tuntee merkkien formaaliset suhteet ja tietää, kuinka lähestytään esimerkiksi romaania tai sanomalehtiartikkelia (Lehtonen 2000, 116).

Kaunokirjalliset tekstit on totuttu tulkitsemaan kerronnallisina kokonaisuuksina. "Kerronta on avaruudellisen ja ajallisen aineksen jäsentämistä syyn ja seurauksen ketjuihin" (Lehtonen 2000, 118). Kertomuksella on kertojansa, joka kertoo tapahtumat aina jostakin näkökulmasta. Jokainen kertomus vääristelee tapahtumia tahtomattaan, sillä koskaan ei voi kertoa kaikkea. Se, mitä kerrotaan ja mitä jätetään kertomatta, on sidoksissa kulloinkin sopiviin kerrontamalleihin ja arvoihin. Lukijan on itse luotava ehyt tarina aukkoisesta kertomuksesta. (Lehtonen 2000, 118.) Ja koska kerronta rakentuu valinnalle, se ei koskaan ole vain todellisuuden jäljentämistä, vaan maailman merkityksellistämistä jollakin tietyllä tavalla (Lehtonen 2000, 46). Esteettiset esitykset eivät yleensä edes pyri suoraan representoimaan todellisuutta, toisin kuin vaikkapa sanomalehtiuutiset. Taideteoksen sanat, äänet tai kuvat tahtovat vapautua ensisijaisista merkityksistään, jotta ne voisivat luoda syvempiä totuuksia. Fornäs toteaa, että "todellisuuden vaatimus voi olla liian ahdas yhdellä tasolla, mutta se voi saada toisenlaista merkittävyttä syvemmän ja välittyneemmän näkökulman kautta. Myös yleisöt ja kriitikot tekevät tämänlaatuisia arvioita keskustellen siitä, kuinka taideteokset onnistuvat vangitsemaan merkittäviä puolia aikamme ongelmista." (Fornäs 1998, 76.)

Tekstiä tulisi Lehtosen mukaan lähestyä 'moninaisuuden' ja 'erilaisuuden' käsitteillä. Sitä edellyttävät tekstin vastaanottotapojen moninaisuus ja niiden kontekstien moninaisuus, joihin teksti voi sijoittua, ja niiden kulttuuristen järjestelmien moninaisuus, joihin niiden merkitykset voivat liittyä. (Lehtonen 2000; 157, 154.) Tekstit eivät merkitse samaa aina ja kaikille yleisöille. Kun luen esimerkiksi *Seitsmes rahukevad* -romaanin toiseen kertaan, ensimmäinen lukukerta ohjaa jo lukemistani. Teksti saa kussakin luennassa uusia merkityksiä. Lehtonen puhuu merkkien merkitysten "maailmallisuudesta": merkitykset ovat historiallisia eli aikaan ja paikkaan sidottuja ja ajasta ja paikasta toiseen muuttuvia sekä sosiaalisia eli ihmisten välisiä. (Lehtonen 2000, 33.) "Yksikään puhunta tai teksti ei merkitse mitään 'itsessään', kontekstiensa ulkopuolella, ikään kuin puhtaan paradigmaattisessa tilassa. Yksittäisen puhunnan tai tekstin merkitystä määrittävät aina toiset, sitä ympäröivät puhunnat tai tekstit." (Lehtonen 2000, 129.) Merkityksenanto edellyttää tiettyä kulttuurista, opittua lukutaitoa (Lehtonen 1995, 9). Siksi ei riitä, että kysytään "mitä merkki merkitsee", vaan on tutkittava merkin moninaista historiaa. Sitä historiaa, jossa eri sosiaaliset ryhmät, luokat, yksilöt ja näiden diskurssit pyrkivät ottamaan

merkin haltuunsa ja käyttämään sitä omiin tarkoituksiinsa. (Lehtonen 2000, 58.) Lukija ja lukijat muuttuvat, mutta niin muuttuu myös itse teksti, painottaa Bennett. Vaikka tekstit voivat olla materiaalisina olioina täysin identtisiä itsensä kanssa riippumatta ajasta ja paikasta, ne on aina kuitenkin työstetty ja koodattu jollain tietyllä tavalla sosiaalisissa, materiaalisissa, ideologisissa sekä institutionaalisissa suhteissa. Lukijat lukevat tekstiä osana tiettyjä yleisöjä, tietyin odotuksin ja oletuksin. (Lehtonen 2000, 171.)

Lehtosen mukaan tekstit eivät sisällä "kiinteitä koodeja" eikä niillä ole ennalta annettua merkitystä. Ne eivät ole myöskään merkitysten muodostumisessa "ensisijaisia" suhteessa muihin determinantteihin. Tekstit ovat olemukseltaan pikemminkin avoimia kenttiä, joiden merkitystä määrittää tärkeällä tavalla se, kuinka ne tulkitaan, omaksutaan ja sijoitetaan laajempaan tekstuaaliseen, kulttuuriseen ja käytännölliseen kenttään. (Lehtonen 1995, 11.) Tekstiä voi tarkastella monesta eri kontekstista, ja kaikki tekstit ovat avoimia uudelleen lukemiselle, lukemiselle toisin. Lehtonen huomauttaa kuitenkin, että "polyseemisyys ei ole yhtä kuin merkitysten loputon moneus: mahdollisten merkitysten joukkoa paaluttavat sekä lukijoiden tekstuaaliset kompetenssit että myös luettavat tekstit." (Lehtonen 2000;148, 155.) Vaikka kulttuurisilla teksteillä ei olekaan ennalta annettuja merkityksiä, niillä voi ajatella olevan aina reaalinen, toteutuva merkityksensä. Tämä reaalinen, aikaan ja paikkaan sidottu merkitys, ei kuitenkaan synny ennen tekstin lukemista, vaan konkreettiset merkitykset muodostuvat tekstejä luettaessa. Yhteisiä kokemuksia omaavat erityisyleisöt antavat tekstille tiettyjä merkityksiä tietyissä tilanteissa. (Lehtonen 1995, 12.)

'Poetiikalla' tarkoitetaan yleensä kirjallisuuden ja runouden erityispiirteiden tutkimista 'Tekstien poetiikkaa' Lehtonen käyttää sellaisesta tekstien tutkimisesta, jossa tekstit nähdään merkityspotentiaaleina. "Tekstien poetiikan keskeisiä kysymyksiä eivät - toisin kuin perinteisessä tekstintutkimuksessa - ole *mikä* ja *mitä*, vaan *miksi* ja *kuinka*. Tällaisen poetiikan tehtävänä on tutkia sitä, mitä kaikkea ja millä keinoin tekstit kykenevät merkitsemään." (Lehtonen 2000, 115.) Tekstille ei tällöin etsitä pelkästään yhtä ja oikeaa merkitystä, vaan pohditaan, millaisia merkitysten mahdollisuuksia tämä teksti avaa: mitä teksti voi merkitä ja kuinka, ja minkä tekijöiden vaikutuksesta tekstin merkityspotentiaalit aktualisoituvat. (Lehtonen 2000; 130, 115.)

1.2.2. Subjekti ja merkitysten etnografia

Subjektin voi ymmärtää joko passiiviseksi tai aktiiviseksi. Lukija on perinteisesti nähty passiivisena vastaanottajana, joka vain täyttää tekstin luoman paikan. On ajateltu, että tekstit kykenevät määräämään itseensä kohdistuvat lukutavat. Lehtonen kuitenkin huomauttaa, että lukija on fyysisesti paikallaan pysyessäänkin liikkuva subjekti. "Lukijat elävät samaan aikaan monissa toistensa kanssa päällekkäisissä ajoissa ja paikoissa, jotka eivät kuitenkaan välttämättä määritä toisiaan. He elävät yhtäaikaaisesti ikään kuin useampaa elämää - henkilökohtaista, perheen, mahdollisen työpaikan, harrastuspiirinsä, kansakunnan, erilaisten tekstien ja niin edelleen." (Lehtonen 2000, 188.) Kulttuurintutkijoilla Tony Bennetille ja Janet Woollacottille teksti ei ole itsestään selvä objekti, eikä myöskään lukija tekstin ulkopuolella sijaitseva ja sitä tulkitseva subjekti. Lukijan ja tekstin välinen kanssakäyminen on aina kulttuurisesti ja ideologisesti järjestynyt siten, että lukija ja teksti tuotetaan yhdessä tietyssä lukemismuodostumassa ikään kuin "juotettuina" toisiinsa tiiviisti. (Bennett ja Woollacott 1987, 64.)

Tekstin ja lukijan suhdetta on ollut tapana tutkia lähinnä kahdella tavalla: joko tiukan lukijalähtöisesti tai sitten on kuviteltu tekstin itsensä tuottavan merkityksiä. "Paljaan" tekstin ja "pätevän" lukijan tarkastelun sijaan olisi Lehtosesta tutkittava aktuaalista merkityksellistämistä ja aktuaalista lukemista, joita puolestaan ei voi irrottaa niistä kulttuurisista käytänteistä ja suhteista, joissa tekstin tuottajat ja lukijat ovat toimivia ihmisiä. (Lehtonen 2000, 169-170.) Lukija on aina keskellä niiden kulttuuristen kontekstien jatkuvaa uudelleenrakentumista, jotka tekevät mahdolliseksi kuluttaa, tulkita ja käyttää tekstejä tietyllä tavalla (Grossberg 1995, 38). Lukeminen on aktiivista merkitysten antamista tekstin sisältämille merkityspotentiaaleille, kanssakäymistä tekstien kanssa - myös silloin, kun lukeminen on ponnistelua "vieraan" tekstin erityisyyden ymmärtämiseksi. Kaikki lukeminen on aina uudelleenlukemista, luettavan tekstin tuottamista lukemisprosessissa. Niinpä lukemisen ohella voidaan puhua myös 'tekstuaalisesta kanssakäymisestä', jossa on samanaikaisesti läsnä paitsi teksti ja lukija myös koko joukko muita vaikuttavia tahoja. (Lehtonen 2000, 167-168.)

Merkityksen tuottaminen tekstin ja lukijan kanssakäymisessä ei ole täysin mielivaltaista tai puhtaan yksilö- tai ryhmäkohtaista. Kanssakäymistä ohjaavat sekä sosiaaliset että tekstuaaliset ehdot. Sosiaaliset ehdot vaikuttavat lukijan subjektiviteettiin, kun taas tekstuaaliset ehdot vaikuttavat luettaviin teksteihin. (Fiske 1989, 57; Lehtonen 2000, 168.) Kun sosiokulttuurinen subjekti kohtaa tekstin, tuloksena on neuvotteluprosessi, jossa osallisena ovat subjektin sijoittuneisuus, tekstin tarjoamat lukijapositionit sekä subjektin tieto tekstin konteksteista (Fiske 1987, 63-65). Tekstiä ei lueta koskaan täysin avoimena. Luettava teksti tuo mukanaan myös muita tekstejä ja tekijöitä, ja tulkintaa ohjaa aina lukijan kontekstuaaliset resurssit. Tällöin on mielekästä tarkastella merkitysten muodostumista tekstin ja lukijan kanssakäymisessä. (Lehtonen 2000; 152, 160.)

Merkitysten etnografia tutkii, kuinka ihmiset elävät oman kulttuurinsa. Etnografit pyrkivät havainnoinnin ja haastattelujen avulla ymmärtämään erilaisten sosiaalisten ryhmien arkimaailmaa, heidän kommunikaatiotaan ja median käyttötapoja. (Lehtonen 2000, 197.)

”Kysymme tekstiltä eri asioita aina sen tilanteen mukaan, jossa sitä luemme, tai niiden tarkoitusten mukaan, joissa siihen tartumme. Yhdet ja samat ihmiset voivat tuottaa hyvinkin erilaisia luentoja yhdestä ja samasta tekstistä, kun kontekstit ovat erilaisia. Tämä puolestaan on mahdollista, koska kukaan meistä ei lukijanakaan ole yksi ja yhtenäinen subjekti, vaan meistä jokaista halkoo joukko erilaisia diskursseja.” (Lehtonen 2000, 198.)

Kulttuurisen tekstintutkimuksen yhdeksi tärkeäksi kysymykseksi nousee kulttuurintutkimuksen esittämä kysymys: "Millaisia merkityksiä ja miksi nämä ihmiset tuottavat tästä tekstistä (ja tähän tekstiin) tässä historiallisessa paikassa ja ajassa?" Ja edelleen: "Mitä vaikutuksia tällä tekstillä on ihmisten elämän käytänteissä?" (Lehtonen 2000, 198-199.)

1.2.3. Konteksti ja kontekstien hermeneutiikka

Ihmiset ovat kulttuurisia ja kielellisiä olentoja. Kulttuurisia symboleja tulkittaessa kohteena on aina "jokin muu". Symbolitkin viittaavat itsensä ulkopuolelle: kielen kohteet eivät ole läsnä, presentoidu, vaan representoituvat kielessä. (Lehtonen 1997, 10-13.) Kulttuurintutkijat näkevät siis kaikkien tekstien sisältävän ainesta, joka viittaa

itsensä ulkopuolelle, eikä tekstejä siten voi koskaan lukea sellaisenaan, irrallaan konteksteistaan. Tekstien merkitykset ovat silloin tilapäisiä, tiettyihin konteksteihin sidottuja. (Lehtonen 2000; 147,169.)

"Tekstejä tai muita kulttuurisia ilmiöitä ympäröivät kontekstit, mikä käsittää kaiken sen, mikä tulee tekstin 'mukana'. Kontekstit voivat olla tiettyä katkelmaa edeltäviä, seuraavia tai siihen liittyviä tekstinmuodostelmia, jotka vakauttavat tekstin merkityksen - tällöin konteksteja voi nimittää myös interteksteiksi. Kontekstit voidaan ymmärtää myös erilaisiksi sosiaalisiksi kehyksiksi, jolloin ne eivät välttämättä ole organisoituneet tekstuaalisesti." (Fornäs 1998, 73.)

'Kon-tekstit' (kanssa-tekstit) ovat olemassa niiden tekstien kanssa, joiden konteksteja ne ovat. Tällöin konteksti on usein tekstin sisällä, osana tekstiä. Konteksteihin kuuluvat kaikki sellaiset tekijät, jotka vaikuttavat kirjoittajan ja lukijan tekstintulkintaan. Tekstien konteksteina voi olla välittömästi käsillä oleva tilanne, tekstin kanssatekstit tai yhteiskunnalliset rakenteet. Tekstit tuottavat ja aktivoivat lukijoiden kontekstuaalisia resursseja: kielellisiä valmiuksia, käsityksiä ja tietoa todellisuudesta sekä arvoja ja uskomuksia. Kirjoittajat ja lukijat tuovat merkityksenmuodostamisprosessiin mukanaan monia konteksteja, erityisesti heidän diskursiiviset arviointi- ja arvostelukehikkonsa. (Barthes 1993, 179; Lehtonen 2000, 164.)

Sekä tekstuaaliset että ei-tekstuaaliset kontekstit osallistuvat merkitysten muodostumiseen. Vaikka teksti materiaalisena oliona säilyy samana, se sijoitetaan erilaisiin konteksteihin. Siksi ei olekaan mahdollista lyödä tekstin merkitystä lukkoon. (Lehtonen 2000; 153-154.) Tekstiä ei ole ennalta annettu, eikä kontekstikaan ole olemassa valmiina ja ristiriidattomana, vaan se muotoutuu tilannekohtaisesti (Lehtonen 1995, 11). Konteksteja onkin Lehtosen mielestä hedelmällistä ajatella vaihteleviksi ja erityisiksi kulttuurisiksi resursseiksi, joiden avulla lukijat tuottavat merkityksiä teksteihin. Tekstuaaliset merkitykset ovat siis potentiaaleja, jotka aktualisoituvat sen mukaan, millaisia kontekstuaalisia resursseja lukijoilla on käytettävissään ja kuinka he näiden resurssien avulla tulkitsevat tekstejä. Kontekstuaalisten seikkojen muuttuminen voi muuttaa luentaa hyvinkin paljon. (Lehtonen 2000, 163-165.)

Kontekstiksi ymmärretään usein tekstin ulkopuolella oleva yhteiskunnallinen ja historiallinen tausta, jossa teksti on tuotettu. Kontekstit ovat kuitenkin läsnä sekä kirjoittamisessa että lukemisessa. Ne vaikuttavat aktiivisesti siihen, millaisia konventioita kirjoittajalla on käytettävissään ja kuinka lukija kohtaa tekstin. (Lehtonen 2000, 160-161.) Tekstit ovat aina joidenkin kontekstien tuottamia, mutta samalla myös tekstit itse muovaavat ja järjestävät uudelleen kontekstejaan. (Lehtonen 2000, 166.) Konteksteja voi olla monia, eivätkä ne ole kokonaan empiirisesti todennettavissa, valmiita ja ristiriidattomia (Grossberg 1995, 142; Lehtonen 2000, 174).

Konteksteilla on tärkeä rooli siinä, mitä perinteisesti on kuvattu tekstien "ymmärtämiseksi". Ryhtyessään lukemaan entuudestaan tuntematonta tekstiä lukija nojaa aiempaan tietoon samankaltaisista teksteistä. Tällöin hän käyttää hyväkseen nimenomaan kontekstuaalisia resurssejaan. (Lehtonen 2000, 166.) Grossberg näkee tekstin tulkinnan jatkuvaksi kontekstien dekonstruoimiseksi ja rekonstruoimiseksi. (Grossberg 1995, 210). Lehtonen pitää Cookin (ks. Cook, 1992, *The Discourse of Advertising*) käsitystä konteksteista käytännöllisenä, ja ottaa hänen kontekstiluettelonsa omansa malliksi. Teksti voidaan silloin sijoittaa ainakin seuraaviin konteksteihin: luettava teksti, kirjoittaja, historialliset tapahtumat, luentatilanne, tekstin funktio, genre, muut intertekstit, diskurssit, subjektiasemat sekä lukijat (Lehtonen 1996, 214).

Lehtosen analyysimallin kolmion huipulla oli 'konteksti' ja 'kontekstien hermeneutiikka'. Kontekstien hermeneutiikka on yksi niistä näkökulmista, joista teosta tulisi tarkastella. Alunperin 'hermeneutiikka' tarkoitti Raamatun selittämistä, mutta 1800-luvulta lähtien siihen on sisällytetty myös filosofian ja tekstintutkimuksen kysymyksiä. Tunnettuja hermeneutikkonimiä ovat Martin Heidegger ja Hans-Georg Gadamer. He ovat jatkaneet niin sanotun hermeneuttisen kehän traditiota, jossa tekstiä pyritään tulkitsemaan suhteuttamalla eri osat kokonaisuuteen ja kokonaisuus osiin. Hermeneutiikka tarkastelee, mikä osuus tekijällä ja lukijalla on merkitysten muodostumisessa; miten tietty merkitys tuotetaan tekstistä ja miten merkitykset muuttuvat ajan kuluessa. Kontekstien hermeneutiikka tutkii, mitkä monista mahdollisista merkityksistä aktualisoituvat kullekin lukijalle kussakin kontekstissa. (Lehtonen 2000, 177.)

1.3. Tuotannon ja lukemisen kontekstit

Tekstien ympärille levittyy lukematon määrä erilaisia konteksteja, kuten Lehtonen kansanomaisesti ilmaisee: ”Konteksti voi – kontekstista riippuen – merkitä niin monenlaisia seikkoja, että heikkopäistä hirvittää ” (Lehtonen 2000, 164). Aivan samoin kuin tekstissäkään ei ole valmiita merkityksiä, eivät kontekstitkaan ole olemassa valmiina ja yksiselitteisinä, vaan ne muotoutuvat tilannekohtaisesti. ’Kontekstin’ käsitteeseen sisältyy lukijoiden aktiviteetin korostaminen. ’Konteksti’ viittaa siihen, että merkityksiä luodaan merkitysten tuottamisena pidetyissä toiminnoissa sekä myös tekstejä vastaanottaessa. ’Lukeminen’ onkin maailman merkityksellistämistä, käytännöllistä tietoisuutta. Merkityksenannossa ei ole kyse yksin tietoisuuden abstraktista tasosta, vaan ennen kaikkea toiminnasta, jossa operoidaan tietyillä materiaaleilla (merkeillä ja mediuumeilla) ja käytännöillä (diskursseilla, genreillä, konventiolla jne.). Sana ’lukeminen’ viittaa aktiivisuuteen sekä siihen, että mukana on opittua, kulttuurista ainesta. Joitakin lukutapoja voidaan pitää toisia arvokkaampina, mutta luennat ovat vain erilaisia tapoja aktivoida tekstien merkityspotentiaaleja. Radikaalin kontekstualismin mukaan mikään merkitys ei ole teksteissä ennalta taattu. (Lehtonen 2000, 166-169.)

Merkitysten muodostumista voi lähteä etsimään tekstien, kontekstien ja lukijoiden suhteista. Tekstien ympärillä on suuri joukko niiden tuotantoon ja lukemiseen liittyviä tekijöitä, jotka määrittävät tekstiä. (Lehtonen 2000, 179.) Mills onkin jakanut kontekstit tuotannon ja lukemisen konteksteihin (ks. Mills 1995, 31-43). Tutkielman otsikoinnissa olen noudattanut Millsin jakoa, mutta tutkimuksessa käytän Lehtosen kontekstiluetteloa, joka sopii omiin tarkoituksiini. Tuotannon konteksteina ovat tällöin historialliset tapahtumat, diskurssit sekä kirjoittaja. Lukemisen konteksteina taas ovat luettava teksti, genre, intertekstit, tekstin aktuaaliset lukijat ominaisuuksineen, luentatilanne sekä tekstin funktio. (Lehtonen 2000, 179-180; Mills 1995, 31-43.) *Seitsmes rahukevad* –romaanin voi asettaa mitä moninaisimpiin konteksteihin ja siksi onkin mahdotonta nimetä kaikkia romaanitekstin mahdollisia tuotannon tai lukemisen konteksteja. Luettelo ei ole kattava, mutta lienee tutkimuksen kannalta riittävä.

1.4. Validit kontekstit

Termi 'validi' on tuttu tutkijoille. Tavallisesti sillä viitataan tutkimusmenetelmän pätevyyteen: menetelmä on validi silloin, kun sen avulla saadaan tietoa juuri siitä, mistä on tarkoituskin. Lehtonen on liittänyt 'validin' kontekstin käsitteeseen tulkittessaan Grossbergin teosta *Mielihyvän kytkennät*. "Tutkijan tehtävä tulkitsijana on nimenomaan validien kontekstien rakentaminen" (Lehtonen 1995, 11). Toteamus nojaa sitaattiin Grossbergin teoksesta:

"Kaikki tulkinta [---] on artikulaatiota, jossa käytäntö asetetaan aktiivisesti tiettyjen kontekstuaalisten suhteiden joukkoon. Tämä joukko määrää sekä tekstin että kontekstin identiteetin ja niiden vaikutukset. Artikulaatiossa on kyse jatkuvasta kontekstien dekonstruomisesta ja rekonstruomisesta." (Lehtonen 1995, 11; Grossberg 1995, 142.)

Myöhemmin Lehtonen on käyttänyt ilmausta "aktuaalinen konteksti": "Silti myös konteksteiltaan moninaisempien tekstin kohdalla voidaan pyrkiä selvittämään kulloinkin toiminnassa olevia aktuaalisia konteksteja" (Lehtonen 2000, 174). 'Validissa kontekstissa' voi nähdä arvottavan merkityksen. Ehkä Lehtonen on myöhemmin juuri sen vuoksi hylännyt kyseisen ilmaisun ja käyttää sen sijalla 'aktuaalinen konteksti'.

Tämä pro gradu -tutkielma on nimetty "Tekstin validit konteksti" ja sen tutkimuskysymys on: "Mitkä monista mahdollisista konteksteista voisivat olla *Seitsmes rahukevad* -tekstin *valideja* konteksteja?" 'Aktuaalinen' termi lienee yksiselitteisempi kuin käyttämäni 'validi', mutta validi konteksti –käsiteparin taakse kätkeytyvä arvottava kysymys on mielenkiintoinen: onko *Seitsmes rahukevad* –romaanilla olemassa vain yksi oikea konteksti, josta käsin se tulkitaan tai tulisi tulkita? Kulttuurisen tekstintutkimuksen viitekehyksessä vastaus ei ole aivan yksiselitteinen. Vaikka tekstille etsitään valideja (tai aktuaalisia) konteksteja eikä vain yhtä validia (tai aktuaalista) kontekstia, silti Lehtonen kirjoittaa: "Joitakin lukutapoja voidaan kyllä pitää arvokkaampina kuin toisia, mutta luennat ovat vain erilaisia tapoja aktivoita tekstien merkityspotentiaaleja" (Lehtonen 2000, 169). Tästä voisi johtaa, että joitakin konteksteja voidaan pitää muita pätevämpinä (eli validimpina). Lehtonen puhuu myös tekstin "reaalisesta merkityksestä", jotka syntyvät tekstiä

luettaessa. Tällöin tietyissä ajassa ja paikassa elävät lukijat antavat tekstille samankaltaisia merkityksiä. (Lehtonen 1995, 12.)

Validi konteksti -termi merkinnee Lehtoselle suurin piirtein sitä, mitä sana aktuaalinenkin: kyseisellä hetkellä voimassaolevaa, varsinaista ja muihin nähden ensisijaisempaa ja pätevämpää kontekstia. Samassa kulttuurissa elävien lukijoiden jollekin tekstille antamat merkitykset poikkeavat todennäköisesti toisistaan vähemmän kuin kahdessa eri kulttuurissa muodostuneet tulkinnat. Validit kontekstit eivät ole samoja aina ja kaikkialla. Eivätkä kontekstit edes ole kokonaan empiirisesti todennettavissa, koska ne eivät ole jo toteutuneita, pysyviä muodostelmia, jotka ottaisivat passiivisesti vastaan milloin minkäkin elementin. Konteksteja kun ei ole taattu etukäteen, vaan ne ovat pikemminkin ”ristiriitojen, konfliktien ja kamppailun kenttiä”.(Grossberg 1995, 142.) Tekstillä voi olla tietyissä ajassa ja paikassa useitakin aktuaalisia (tai valideja) tuotannon ja lukemisen konteksteja. Täytyy myös muistaa, että lukijana tutkijakin sijaitsee tutkimallaan kentällä ja on osallinen merkitysten muodostumisen prosessissa. (Lehtonen 1995, 17.)

”Osallisuus merkitsee sen oivaltamista, että kulttuuriset tuotteet eivät itse asiassa ole 'kohteita' lainkaan siinä mielessä, että ne olisivat passiivisia objekteja, joille vasta tutkijoiden saapuminen paikalle antaisi niille merkityksen, vaan että tutkimuksen kohteena olevat kulttuuriset tuotteet ovat toimijoita, aktiivisia subjekteja, jotka kaiken aikaa vaikuttavat muun muassa siihen, keitä tutkijat ovat. (Lehtonen 1994, 264-265.)

Kun tietty yleisö lukee tiettyä tekstiä tietyissä ajassa ja paikassa tietyn tarkoituksin, tekstin tietyt tuotannon ja lukemisen kontekstit aktivoituvat. Tekstin tulkinta on itse asiassa aina, joko tietoista tai tiedostamatonta, validien kontekstien konstruointia. Tutkija voi lähestyä valideja konteksteja kahdesta näkökulmasta: hän voi päätyä perinteisen tekstianalyysin avulla tekstin validien kontekstien sommitteluun tai tutkia lukijoiden tekstistä tuottamia tulkintoja ja ensisijaisia konteksteja. Tässä pro gradu – tutkielmassa lähestytään *Seitsmes rahukevad* -tekstin valideja konteksteja molemmista näkökulmista. Lehtonen painottaa, että tutkimuksen olisi tarkasteltava nimenomaan ”aktuaalisia lukijoita” ja heidän ”aktuaalista lukemistaan” (Lehtonen 2000, 169-170). Nämä käsitteet ovat ongelmallisia. Mikkonen onkin kritisoinut Lehtosen mallia: ”Kuka ja millä perusteella määrittelee mikä kulloinkin on osa ’reaaliodellisuutta’ tai mikä tekee jostakin lukemisesta tai tulkinnasta ’aktuaalista’?”

(Mikkonen 1998 ,20). Makkonen taas toteaa, että ”todellinen lukija” on yhtä lailla tutkimuksen konstruktio kuin hypoteettinen lukijakin, sillä lukijaa ei voi tutkia ”sellaisenaan” (Makkonen 1995, 191-197). Tämä tutkimus ei ole lukijatutkimus sen perinteisessä merkityksessä, vaikkakin hahmottelen joitakin mahdollisia lukijayhteisöjä ja heidän luentojaan. Tutkimustuloksissa on siten tyydyttävä *Seitsmes rahukevad* –romaanin *todennäköisiin* konteksteihin.

2. SEITSMES RAHUKEVAD JA TUOTANNON KONTEKSTIT

Seitsmes rahukevad –romaanin tuotantoon kuuluu kaikki se, mikä liittyy tekstin syntyprosessiin. Kyseessä ei ole vain puolivalmiin käsikirjoituksen muokkaamisesta painokuntoon tai kustantamon sopimusneuvotteluista, vaan laajemmista kulttuurisista ja yhteiskunnallisista tekijöistä. Tekstin tuotannon konteksteja ovat muun muassa reaalia maailman historialliset tapahtumat, diskurssit ja tekijä. On otettava tarkemmin selvää Luikin romaanin konteksteista, jotta voitaisiin myöhemmin perustellusti osoittaa tekstin todennäköisesti ensisijaiset tuotannon kontekstit.

2.1. Viron historialliset tapahtumat

Lilja toteaa, että minkään kansan kirjallisuutta ei voi ymmärtää tuntematta kyseisen kansan historiaa. Tämä pitää varmasti paikkansa erityisen hyvin Viron kirjallisuuden kohdalla. Viron historia on sorrettujen historiaa; viime vuosisatoina kirjallisuus on ollut Virossa yksi tärkeä kansallisen identiteetin säilyttäjä ja vahvistaja. (Lilja 1992, 5-6.) Seuraavaksi käyn läpi joitakin Viron lähihistorian merkittäviä ajanjaksoja, joihin viitataan myös Luikin romaanitekstissä. Nämä historialliset tapahtumat ovat todistettavasti vaikuttaneet romaanin tuotantoon, niin kirjoittamiseen kuin julkaisuunkin.

Viro itsenäistyi ensimmäisen kerran helmikuussa 1918. Vapaus kesti kaksi vuosikymmentä. 1930-luvun lopussa maan ulkopolitiikka luovi kahden suurvallan, Neuvostoliiton ja Saksan, välissä. (Zetterberg 1989b, 88-90.) Elokuussa 1939 Molotov ja Ribbentrop allekirjoittivat hyökkäämättömyyssopimuksen, johon liittyneen salaisen lisäpöytäkirjan mukaan Viro, Latvia ja Suomi kuuluivat Neuvostoliiton etupiiriin. Puna-armeijan joukkoja saapui Viroon jo samana vuonna. Keskeinen poliittinen valta siirtyi kommunistiselle puolueelle vuonna 1940. Viroon luotiin neuvostoliittolainen oikeus-, poliisi- ja turvallisuuslaitos sekä muita hallinnollisia elimiä. Tuolloin alkoi myös maatalouden ja talouselämä sovjetisointi. (Zetterberg 1989b, 98-99.) Elokuussa 1940 Virosta tehtiin Sosialistisen neuvostotasavaltojen liiton kuudestoista tasavalta (Raun 1989, 182).

Saksan hyökkäys Neuvostoliittoon kesäkuussa 1941 herätti Virossa toiveita aseman paranemisesta. Saksalais miehitys polki kuitenkin jalkoihinsa kaikki kansallisen politiikan yritykset. Saksa aloitti heti miehityksen alkuvaiheessa työvoiman mobilisoimisen Baltiasta, ja 1942-43 ryhdyttiin rekrytoimaan sotilaita Saksan armeijaan. Saksa ulotti Baltian maihin myös juutalaisvainot. Ankara miehityspolitiikka synnytti kansallisia vastarintaryhmiä, joilla oli tärkeä osuus kesällä 1944 käydyissä taisteluissa. Silti virolaiset eivät onnistuneet palauttamaan maan itsenäisyyttä. Syyskuun lopulla 1944 neuvostojoukot marssivat Tallinnaan. (Zetterberg 1989b, 100-101.)

2.1.1. Stalinin kausi 1944-1953

Raun osoittaa, että stalinismin rauhanajan seuraukset Viron väestölle olivat vieläkin tuhoisammat kuin toisen maailmansodan mullistukset. Vuosien 1944-53 väestömuutosten arviointi on ollut vaikeaa, sillä neuvostoliittolaiset ovat vaienneet kaudesta 1944-1950. Maaliskuussa 1949 arvellaan noin 50 000-80 000 virolaisen joutuneen karkotetuksi kotimaastaan Neuvostoliiton sisäosiin. Karkotettujen joukossa oli noin 8-12 prosenttia maaseutuväestöä. Samaan aikaan maahan muutti suuri joukko ei-virolaisia muualta Neuvostoliitosta. (Raun 1989, 225-227.) Pakkotoimia vastusti aseellinen vastarintaliike, jonka jäseniä kutsuttiin metsäveljiksi. Vuonna 1945 Virossa piileskeli noin 10 000 metsäveljeä. Vapautusliikkeen aktiivisinta aikaa olivat vuodet 1945-52. (Zetterberg 1989b, 102.)

Maaseudulla oli stalinistisessa hierarkiassa alin asema, ja se koki tällä kaudella perusteellisimman yhteiskunnallisen muutoksen. Ei ainoastaan raivattu fyysisesti pois tieltä varakkaampia maanviljelijöitä, vaan jäljelle jäänyt maatalousväestö joutui kokemaan läpikotaisen yhdenvertaistamisprosessin. (Zetterberg 1989b, 103.) Heti sodan jälkeen oli alettu laatia kulakkilistoja suurtilanomistajien rekisteröimiseksi. Vuosina 1947-1948 ainakin 1200 perhettä karkotettiin kulakkeina. Ensimmäinen sodanjälkeinen kolhoosi perustettiin syyskuussa 1947, mutta kollektivointi edistyi hitaasti seuraavat puolitoista vuotta. Vuonna 1950 aloitettiin pienten kolhoosien yhdistäminen. (Raun 1989, 221- 224.)

Stalinismin synkimpiä puolia oli sen vaikutus kulttuurielämään. Kulttuuri-ilmaisun alue kaventui dramaattisesti Stalinin loppukaudella Neuvostoliiton kulttuurissa vallinneen ”ždanovismin” seurausilmiönä. Tuolloin kirjallisuus ja taide voimatoimin pakotettiin noudattamaan sosialistisen realismin normeja. Stalinismin vääristävä vaikutus näkyi voimakkaasti kirjallisuudessa. Teoksen julkistamisen yksi tärkeimmistä edellytyksiä oli usein puolueen jäsenkirja. (Raun 1989, 231.)

Stalinin kuolema vuonna 1953 heijastui ns. suojasään alkamisena sekä Neuvostoliitossa että Itä-Euroopan kansandemokratioissa. Baltian tasavalloissa vuosi 1953 merkitsi jonkinlaista etappia, neuvostojärjestelmän juurruttamisen pioneerivaiheen päättymistä. (Zetterberg 1989b, 103-104.)

2.1.2. Uusi itsenäisyys

Mihail Gorbatshovin nousu Neuvostoliiton puoluejohtajaksi 1985 käynnisti syväkääntöä uudistuspolitiikan, perestroikan, ja uudenlaisen avoimuuden, glasnostin. Baltiassa lähes viisi vuosikymmentä jatkunut apaattisuus vaihtui vireäksi poliittiseksi toiminnaksi. Tartolaisessa Edasi-lehdessä neljä yhteiskuntatieteilijää julkaisi 1987 ehdotuksen taloudellisesti itsenäisestä Virosta. Joulukuussa 1987 järjestäytyi puolestaan virolaisten kulttuuriperinnön pelastamiseen keskittyvä Viron muinaismuistoseura, ja huhtikuussa 1988 luovat liitot pitivät kokouksen, jossa reippain sanakääntein viitoitettiin tietä virolaisten uudelle kansalliselle heräämiselle. Kesäkuussa 1988 Viron vanha sini-musta-valkoinen lippu palautettiin kansallislipun asemaan. Lokakuun alussa kansanrintama järjestäytyi virallisesti ja sen johtajistoon valittiin mm. Marju Lauristin ja Edgar Savisaar. (Zetterberg 1989a, 107-108.) Viro itsenäisyys palautettiin 20. elokuuta vuonna 1991.

2.2. Viron kirjallisuus ja sen diskurssit

Kieli tuottaa merkityksiä aktiivisesti, ja esittää havaitun todellisuuden aina jollakin tietyllä tavalla. Todellisuuden tuottaminen kielessä tapahtuu omilla säännöillä, joita kuvaillaan 'diskurssin' käsitteen avulla. Diskurssilla tarkoitetaan sekä vuorovaikutuksellista prosessia, jossa merkityksiä tuotetaan; että sen lopputulosta. Diskurssi on erityinen tapa representoida todellisuutta. Se on tietty kielenkäytön alue,

tapa ajatella, puhua, kirjoittaa jne. Lehtonen on kääntänyt 'diskurssin' suomeksi 'puheenparreksi' tai 'puhetavaksi'. (Lehtonen 2000, 31-32.)

Tietty diskursiivinen käytäntö säätelee diskurssin muodostavia ilmauksia. Se synnyttää joukon pakottavia lausumattomia sääntöjä, jotka puolestaan määrittävät tietyllä maantieteellisellä, kielellisellä, sosiaalisella tai taloudellisella alueella sen, mitä voidaan sanoa, kuinka se voidaan esittää, kuka voi puhua, missä ja minkä ehtojen vallitessa. Diskursiivinen käytäntö hierarkisoi tietyt puhettavat ja valvoo tiedon jakautumista. Puhuttaessa tai kirjoitettaessa omaksutaan aina jokin diskurssi, joka koetaan enemmän tai vähemmän sopivaksi käsiteltävään aiheeseen ja siihen tilanteeseen, jossa puhutaan tai kirjoitetaan. Diskurssit ovat eräänlaisia kulttuurisia resurssijoukkoja, joiden rajoissa lukijat tuottavat tekstistä merkityksiä. Ne asettavat rajoja sille, mitä voidaan sanoa; ja myös sille, kuinka sanottu voidaan ymmärtää. (Lehtonen 2000; 68-70; 165.) "Aina sen mukaan, missä diskurssissa kuulija on osallisena, hän tarttuu kohtaamiensa tekstien sisältämiin merkityspotentiaaleihin ja lukee niitä jollain tietyllä tavalla." (Lehtonen 2000, 147.)

Kirjallisuuden diskurssi on institutionalisoitu. Sitä luonnehtii samat piirteet kuin muitakin institutionalisoituja tai tiedotusvälineiden diskursseja: ne ovat yhteiskunnallisia käytäntöjä, jotka muokkaavat sosiaalista todellisuutta. Diskurssit eivät muokkaa todellisuutta yksin, vaan ne muodostuvat suhteissa toisiin diskursseihin. Kirjallisuuden diskurssit määrittyvät suhteessa diskurssin "ulkopuolisiin" suhteisiin ja voimiin, kuten instituutioihin, sosiaalisiin prosesseihin ja yhteiskunnallisiin rakenteisiin. (Lehtonen 2000, 70.)

Kun Viro liitettiin Neuvostoliittoon, virolaiset pelkäsivät oman kielensä ja kulttuurinsa puolesta. Neuvostotasavaltana Virolla ei ollut omia valtionrakenteita, ja sen urheilijatkin edustivat uutta isäntämaata. Ainoa jäännös riippumattomuudesta oli taide, nimenomaan omakielinen kirjallisuus. (Salokannel 1997, 31.) Viron viime vuosikymmenten kirjallisuuden kieli olisi kuitenkin varmasti toisenlaista, jos se olisi saanut kehittyä vapaassa yhteiskunnassa (Veidemann 1994, 100). Veidemann kuvaa Neuvosto-Viron kirjallisuuden asemaa skitsofreniseksi. Virallinen ideologia näki kirjallisuuden vallan välineenä ja sitä hallitsi hierarkkisuus, joka koski koko kirjallista elämää: tiettyjä kirjallisuudenlajeja suosittiin, kommunistiseen puolueeseen kuuluvia

kirjailijoita holhottiin ja heille jaettiin arvonimiä. Epävirallisella tasolla kirjallisuus oli ”vapaan hengen ’piilopaikka’ ja kansallisen mielen ’linnoitus’”. Kirjailija oli ”kansantribuuni, henkinen auktoriteetti, totuuden esitaistelijä, julkisen mielipiteen muovaaja ja mielipidejohtaja.” Sensuurin asettamissa rajoissa tietenkin, lisää Veidemann. (Veidemann 1996, 42-43.) Salokannel kuvailee tilannetta kissa ja hiiri – leikiksi, jossa vallanpitäjiä vastustettiin hiljaa sukeutuvan salakielen, sovittujen koodien avulla (Salokannel 1997, 31).

”Kirjallisuus on Virossa merkinnyt aina olennaista osaa kansakunnan identiteetistä, mutta se ei ole silti alistunut vain utilitaristiseksi välikappaleeksi, vaan on aina kyennyt aikaansaamaan suuren joukon kiinnostavia ja esteettisesti korkeatasoisia teoksia. Ne ovat heijastaneet niitä raskaita vaiheita, joita virolaiset ovat joutuneet kokemaan Itämeren alueen hallinnasta kamppailevien suurvaltojen puristuksessa.” (Lilja 1992, 15.)

2.2.1. Sosialistinen realismi

Nirk ei kaunistele, kun hän kirjoittaa, että ”sosialistisen realismin teorian dogmaattinen ja normatiivinen tulkinta kautta koko Neuvostoliiton johti kirjailijoita suuntaan, joka ei voinut taata taiteellisia tuloksia” (Nirk 1989, 238). 1940-luvulla Neuvostoliiton valta ei antanut virolaisille mahdollisuutta ilmaista henkistä puoltaan. Kirjallisuus oli tuolloin pakollista ja tilauksesta syntynyttä. (Veidemann 1994, 100.) Yksinkertaistaminen ja silottelu estivät todenmukaisen elämäntilanteen kuvauksen (Nirk 1989, 238). Sosialistinen realismi olikin enemmän luomismetodi kuin tyyli, sillä se sisälsi usein muitakin kuin realistisia tyylipiirteitä (Lilja 1980, 234).

Kirjailijakunnan johtavan ryhmän muodostivat ne jäsenet, jotka olivat sotavuosina olleet yhteydessä muihin neuvostokirjailijoihin ja omaksuneet sosialistisen realismin periaatteet. Useat huomattavat kirjailijat (esim. Johannes Semper ja Friedeberg Tuglas) leimattiin väärin perustein ”dekadenteiksi”. (Nirk 1989, 236.) Syksyllä 1944 Virossa pakeni noin 70 000 kansalaista länteen, ja pakolaisten joukossa meni suuri osa Viron parhaista kirjailijoista. Pakolaiskirjailijoiden joukossa syntyikin 60-luvulle saakka enemmän kirjallisuutta kuin koti-Virossa. (Lilja 1992, 20.)

Länsimaisessa tutkimuksessa Neuvostoliiton kirjallisuus- ja kulttuuripoliittikkaa vuosina 1946-1953 kutsutaan ždanovismiksi (Stalinin työtoverin Andrei Ždanovin mukaan). Neuvosto-Viron kirjallisuutta valvottiin ja ohjattiin tiukasti Moskovasta käsin. Kirjallisuuden oli korostettava kommunistisen puolueen ja sen johtajien merkitystä "Suuren isänmaallisen sodan" ja sodanjälkeisen rakennustyön johtamisessa. Kaikki länsimaisuus oli hyljättävä, sillä länsi edusti rappiota. Ne kirjailijat, joita vähääkään epäiltiin länsimielisyydestä, erotettiin kirjailijaliitosta. Stalinin kaudella virolaisen kirjallisuuden määrä oli varsin pieni: vuosien 1945-1953 aikana ilmestyi vain seitsemän uutta romaania. (Lilja 1980, 64-77.) Seuraavana vuonna alkoi ns. suojasää, jolloin monien suurten virolaiskirjailijoiden tuotanto nostettiin taas arvoonsa ja kirjailijoita rehabilitoitiin, näin kävi mm. Friedeberg Tuglakselle (Nirk 1989, 245). 1960-luvulta lähtien Viron kirjallisuus, teatteri, taidenäyttelyt ja laulujuhlat muuttuivat kansallisen identiteetin tärkeimmiksi ilmaisupaikoiksi (Veidemann 1999, 290). Laiton intellektuaalinen oppositio ryhtyi levittämään maanalaisia albumeja, sanomalehtiä, käännöksiä kielletyistä teoksista ja käsikirjoituksia. Niistä tuli KGB:n vainon pääasiallinen kohde. (Veidemann 1994, 104) Lyriikka nousi johtavaan asemaan 60-luvun alussa: sisältö monipuolistui ja syntyi monia lahjakkaita runoilijoita (Nirk 1989, 246).

Vuonna 1985 alkoi uusi "suojasää", kun Mihail Gorbatsov astui valtaan. Monet kirjailijat, kuten Paul-Erik Rummo, Jaan Kaplinski ja Teet Kallas, siirtyivät 1980-luvun loppupuolella politiikkaan. He kirjoittivat ohjelmia ja julkilausumia. "Henki oli totaalaisesti hyökkäämässä valtaa vastaan", Veidemann kuvailee. Eestin ns. luovien liittojen yleiskokous huhtikuussa 1988 johti uuteen kansalliseen heräämiseen: Viro sai itsenäisyytensä takaisin vuonna 1991. (Veidemann 1994, 106.) 90-luvulla kirjallisuuden muutos ollut varsin rajua. Kirjallisuus on menettänyt asemiaan, mihin ovat syynä maan itsenäistyminen ja kansainvälinen kehitys; neuvostoaikana kirjallisuus piti yllä kansallista henkeä ja identiteettiä. (Matilainen 2000, 21.)

2.2.2. Sensuuri

Ennakkosensuuri toimi Neuvostoliitossa vuodesta 1922 lähtien. Se oli luonteeltaan joko hyväksyvää tai hylkäävää; hyväksymismerkintä painettiin teoksen tittelilehden kääntöpuolelle tai viimeiselle sivulle. Lilja huomauttaa, että sensuuria

tehokkaampana kaunokirjallisuuden ohjaajana voi pitää ns. byrokraattista kontrollia. Sillä tarkoitetaan erilaisten organisaatioiden, hallintoelinten (taidekomiteoiden, kirjailijaliiton, kustantamojen jne.) harjoittamaa käsikirjoitusten manipulointia. Kustannustoimittajalla oli hyvin keskeinen osuus kustannusprosessissa. Kirjailijat olivat tietoisia siitä, minkälaisia tekstejä heidän oli viisainta tarjota kustantamoille, jos yleensä aikoivat päästä julkisuuteen. Stalinin palkinto annettiin sellaiselle tekstille, jossa poliittinen tendenssi oli "selkeä ja ideologinen aspekti hämärtyvätön". (Lilja 1980; 94, 101-03.)

Kritiikin velvoitettiin osoittamaan, millainen oikeaoppisen teoksen tulisi olla. Kirjailijat oli puolestaan kirjoitettava tällaisia teoksia. Ellei näin käynyt, heidät erotettiin kirjailijaliitosta, mikä käytännössä merkitsi kirjailijanuran loppua. Lilja kuvaa, kuinka "lännen pökkuroinnin vastainen kampanja" toimi: ensin luettiin syytekirjelmä jossakin kokouksessa tai julkaistiin tuomitseva artikkeli arvovaltaisessa lehdessä. Seuraavaksi etsittiin syyllisen hengenheimolaiset, jotka tuomittiin myös julkisesti. Heidät erotettiin kirjailijaliitosta ja julistettiin painatusboikottiin, ja heidän nimensä mainittiin korkeintaan negatiivisessa valossa kirjallisuuden tutkimuksissa tai oppikirjoissa. Jotkut kirjailijat jopa vangittiin. Joillekin annettiin mahdollisuus katuvaan itsekritiikkiin ja ideologisesti oikeaoppisen teoksen kirjoittamiseen. (Lilja 1980, 75-77.)

2.2.3. Luik ja isänmaalliset sanat

1800-luvun runoudessa viljeltiin epiteettiä "Eesti" runsaasti. Runoudessa konkretisoitiin kansallistunnetta ja korostettiin virolaisuutta. Kun Eestinmaa liitettiin Neuvostoliittoon, isänmaa muuttui "suureksi kotimaaksi", virolaisuuden ja kodin tilalle tulivat kansojen ystävyys ja neuvostoarmeija. Myös ihminen ideologisoitiin: tuon ajan runous vilisee puolueen jäseniä, bolsevikkeja, tovereita ja aktivisteja. (Kepp 1999, 309-311.) Kommunismin ihanne syrjäytti isänmaa-aatteen. Monet Eestin Tasavaltaan liittyvät ilmaukset saivat ympärilleen salakavalat lainausmerkit: "Eestin Tasavalta" tai yksinkertaisesti "tasavalta", "vapaa demokraattinen järjestelmä", "suomalais-ugrilainen", "eestiläinen henki", "sotilaallis-isänmaallinen yhdistys Suojeluskunta" jne. Lainausmerkit kielivät fraasien suhteellisuudesta ja symbolisuudesta: niillä osoitettiin, että sanoja ei pitänyt ottaa aivan todesta. (Kepp

1994, 112.) Toinen kansallinen heräämisen kausi alkoi siitä, kun vanhat sanat otettiin uudestaan käyttöön (Kepp 1999, 309).

Vuodet 1967-1971 olivat runoilija Viivi Luikin elämässä vaikeita ja asettivat hänet vakavien valintojen eteen. ”Minulle selvisi Viron merkitys itselleni. Sitä pidänkin noiden vuosien kaikkein merkityksellisimpänä asiana”, muistelee Luik. (Kiin 1980, 1446.) Nuori runoilija oli välittänyt töissään etupäässä runollisia havaintoja ja tunnetiloja, mutta *Rängast röömust* merkitsi identiteetin löytämistä oman kansan kohtalon kautta (Kalda 1991, 509). Kokoelmassaan *Rängast röömust* Viivi Luik toi runokieleen takaisin 1800-luvun kansallisen liikkeen sanaston ja uskalsi vuonna 1982 toistaa sanoja "rahvas" (kansa), "maa" (maa), "isamaa" (isänmaa), "põhjamaa" (pohjoismaa) ja "emakeel" (äidinkieli) (Kepp 1994, 115). Kokoelmasta on runo ”Majaraamat” (”Talonkirjat”):

Üle maja lendab lennuk,
 tema hääl
 seisab igavesti sinu
 elu pääl.

Majaraamatus on kirjas
 sinu andmed:
 sünniaeg ja –maa, ja verelöök
 su randmes.

kõik, mis jaanuarist tead sa,
 pikast kuust,
 hingeõnnistusest, raagus
 metsapuust,

mida päevast, õhtust, mustast
 surmaööst,
 inimese hingest, raskest
 elutööst,
 kõik, mis päritolust tead sa,
 oma tõust,
 toorest kavalusest, külmast
 elujõust.

Halli talvepäeva pilves
 taeva all
 Majaraamatu loed ette
 kähinal. (Luik 1982, 46.)

Yli talon kone lentää,
 ääni sen
 sinun elämäsi jää
 kuin ikuinen.

Talonkirjoihin ja kansiin
 pantu on
 synnyinmaa ja –aika, lyönnit
 valtimon,

mitä tammikuusta opit
 milloinkaan,
 armosta, puusta
 alastoman maan,

aamusta, illasta ja yöstä
 kuoleman,
 ihmisen hengestä ja työstä
 raatajan,
 mikä on rotusi ja mikä
 sukupuu,
 viekkaus, kylmä voima miten
 kavaltuu.

Alla talvipäivän taivaan
 pilvisen
 talonkirjaa luet ääni
 sortuen. (Suom. Leena Krohn, teoksessa Huurto 1984.)

2.3. Viivi Luik ja hänen tuotantonsa

Viivi Luik syntyi Virossa 6. marraskuuta vuonna 1946. Luik kuuluu sekä äidin että isän puolelta talonpoikaissukuihin, jotka ovat kotoisin Viljandimaalta. Tänassilmassa Luik vietti lapsuutensa isoäidin, äidin ja enon hoidossa. Hänen isänsä oli kotona vain loma-aikoina: muulloin isä kulki moottoripyörällä pitkin maakuntia ja korjasi meijereitä. Isoäiti, äiti ja eno kävivät kylän kolhoosissa töissä. Vaikka naiset kasvattivat lapsen, isän vaikutus on ulottunut kauemmaksi ja merkinnyt paljon taiteilijan luomistyössä. Isoäiti opetti Viivin rakastamaan kirjoja. (Kiin 1980, 1437-38.) Tyttö osasikin lukea jo alle kouluikäisenä. Virolaiskirjailijoista Ridalan, Suitsin, Underin ja Ennotin kerrotaan vaikuttaneen lapseen voimakkaasti. Hän alkoi kirjoittaa runoja jo ensimmäisellä luokalla koulussa, ja kuusikymmenluvulla nuoren Luikin

runoiluharrastus muuttui vakavaksi. Vuonna 1962 hänen runojaan julkaistiin ensi kerran Viljandimaan aluelehdessä ”Tie kommunismin”. (Kalda 1991, 507.)

Hommikust õhtu saab. Töö aina käib,
toreda saagi saab täna kolhoos.

Aamu käy iltaan. Työ yhä jatkuu,
komean saaliin saa tänään kolhoosi. (suom. Kirsti Toivainen)

Seuraavana vuonna Luik voitti ”Pioneeri”-runokilpailun. Neuvosto-Virossa nuorta runoilijanalkua katsottiin erittäin nopeasti. Viivi Luik ei kuitenkaan jäänyt ”neuvostojärjestelmän äänitorveksi”. (Toivainen 1995, 4.)

Vuonna 1967 Luik päätti Tallinnan Kaugõppekeskkoolin (kirjeitse suoritettu oppikoulu) ja samana vuonna hän ryhtyi vapaaksi kirjailijaksi. Vuodesta 1970 hän on kuulunut Viron kirjailijoiden liittoon. Kaiken kaikkiaan Luik on julkaissut kolmetoista runoteosta ja seitsemän proosajulkaisua, kummassakin ryhmässä on lastenkirjallisuutta. Lyriikasta kymmenen on runokokoelmaa (*Pilvede püha* 1965, *Taevaste tuul* 1966, *Lauludemüüja*, *Hääl* 1968, *Ole kus oled* 1971, *Pildi sisse minek* 1973, *Põliskevad* 1975, *Maanpäälised asjad* 1978, *Rängast röömust* 1982 ja *Maa taevas* 1998), yksi runovalikoima (*Luulet* 1962-1974, 1977) ja kaksi lastenrunojen kirjaa (*Tubased lapsed* 1979 ja *Kolmed tähed* 1987). Proosateoksista kolme on nuortenkirjoja (*Leopold* 1974; *Vaatame, mis Leopold veel räägib* 1974; *Leopold aitab linnameest* sekä *Kõik lood Leopoldist* 1984), yksi *pienoisromaani* (*Salamaja piir* 1974) ja kaksi romaania (*Seitsmes rahukevad* 1985 ja *Ajaloo ilu* 1991). Lisäksi Luik on tehnyt esseekokoelman (*Inimese kapike* 1998) ja uudelleen itsenäistyneen Viron lapsille aapisen (*Meie aabits ja lugemik* 1993). Viime vuosina Luik on elänyt aviomiehensä, Viron suurlähettiläs Jaak Jõerüüdin kanssa Roomassa.

Luikin tuotantoa on esitelty muun muassa virolaisessa Looming –nimisessä kirjallisuusjulkaisussa melko runsaasti (ks. esim. Looming 10/1996), joissakin ulkomaisissakin aikakauslehdissä on aiheesta ilmestynyt kirjallisuustieteellisiä artikkeleja (ks. esim. *Journal of Baltic Studies*, 1989, 20:3, 265-282) Syvällisempää tutkimusta ei kuitenkaan ole vielä tehty.

Vuonna 1974 julkaistu *Salamaja piir* (Piilopirtin raja) on Luikin ensimmäinen aikuisille tarkoitettu proosateos. Se kertoo Mark Renteri –nimisen miehen sisäisistä aistihavainnoista ja yksinäisyydestä. (Kalda 1991, 510.) Toinen aikuisten romaani *Seitsmes rahukevad* (Seitsemäs rauhan kevät) ilmestyi vuonna 1985. Se sai erittäin myönteisen vastaanoton: sitä on sanottu 1980-luvun parhaaksi virolaiseksi romaaniksi. Seuraava Luikin romaani julkaistiin vuonna 1991. *Ajaloo ilu* (Historian kauneus) kuvaa sekä historiallista tilannetta: siinä eletään vuotta 1968. Päähenkilö on nuori tallinalainen nainen, joka rakastuu juutalaiseen taiteilijanuorukaiseen. Sekä *Seitsmes rahukevad* – että *Ajaloo ilu* –romaanissa Luik kuvaa esinemaailmaa hyvin yksityiskohtaisesti: kerronta on varsin visuaalista. *Ajaloo ilu* on tyyliältään lyyrinen, kun taas *Seitsmes rahukevad* –teksti on lähempänä perinteistä proosaa, vaikkakin varsin assosiativista. Näissä romaaneissa toistuvat Luikin runoista tutut teemat, kuten luonto, värit, aika ja Viron kansan kohtalo.

2.3.1. Luikin asema Viron kirjallisuudessa

Kriitikot ovat huomanneet Luikin lahjakkuuden. Sekä runo- että proosateoksillaan Luik on kerännyt useita palkintoja. Hän on saanut muun muassa J. Smuulin, A. H. Tammsaaren ja J. Liivin nimellä kulkevat kirjallisuuspalkinnot. Vuonna 1986 hänelle myönnettiin Viron neuvostotasavallan ansioituneen kirjailijan arvonimi. (Kalda 1991, 507.) Hänen romaaninsa *Seitsmes rahukevad* valittiin syksyllä 1998 kuudenneksi parhaaksi virolaisromaaniksi, kun yksitoista virolaista kirjailijaa, tutkijaa, kriitikkoa ja kääntäjää asettivat viisikymmentä virolaista merkkiteosta paremmuusjärjestykseen. Anton H. Tammsaaren *Tõde ja Õigus* (Totuus ja oikeus) oli odotetusti paras. Toiseksi valittiin Oskar Lutsin *Kevade* (Arno ja kumppanit), kolmanneksi pakolaiskirjailija Karl Ristikiven *Hingede öö* (Sielujen yö). Jaan Krossin *Keisri hull* (Keisarin hullu) oli sijalla neljä. Ennen Luikin romaania listalla oli vielä August Gailit ja *Üle rahutu vee* (Yli rauhattoman veden). (Lilja 1998, C9.)

”Kahdenkymmenen parhaan romaanin joukossa ei ole yhtään yllätysnimeä. Tamsaare, Luts, Ristikivi, Kross, Gailit, Vilde, Albert Kivikas, Tuglas, Bernard Kangro ja Mait Metsanurk ovat odotuksenmukaisia nimiä. Vain Luik ja Unt onnistuivat murtautumaan kansakunnan ’kipsikuvien’ joukkoon, mutta hekin ovat jo aikoja sitten vakiinnuttaneet aseman Viron kirjallisuudessa.” (Lilja 1998, C9.)

Luikista seuraava naiskirjailija löytyi vasta sijalta 28, joten Luikin voinee nimetä hyvällä syyllä Viron arvostetuimmaksi naiskirjailijaksi. Edellä lueteltujen nimien lisäksi tärkeitä virolaiskirjailija - ja runoilijanimiä ovat Lydia Koidula, Juhan Liiv, Gustav Suits, Henrik Visnapuu, Marie Under, Heiti Talvik, Betti Alver, Jaan Kaplinski, Paul-Erik Rummo, Hando Runnel (runoilijoita) sekä Enn. Vetemaa, Arvo Valton, Rein Saluri ja Lennart Meri (kirjailijoita). (Lilja 1992, 33-50.)

3. SEITSMES RAHUKEVAD JA LUKEMISEN KONTEKSTIT

Yksittäisen lukija voi oman kulttuurisen tietämyksensä varassa asettaa tekstin mitä moninaisempiin konteksteihin, mutta tekstillä on myös entuudestaan valmiita konteksteja, joiden varassa lukija ryhtyy tulkitsemaan tekstiä. Tekstit on aina työstetty ja koodattu jollain tietyllä tavalla sosiaalisissa, materiaalisissa, ideologisissa sekä institutionaalisissa suhteissa. Lukijat lukevat tekstiä osana tiettyjä yleisöjä, tietyn odotuksen ja oletuksen. (Lehtonen 2000, 171.) Jo pelkästään se, että teksti on julkaistu Neuvosto-Virossa, ohjaa lukijaa tulkitsemaan tekstiä tietyllä tavalla, tietyssä kontekstissa. Tässä yhteydessä tarkastellaan *Seitsmes rahukevad* -tekstiä, sen genreä ja intertekstejä, tekstin aktuaalisia lukijoita ominaisuuksineen, luentatilannetta sekä tekstin funktiota. (Lehtonen 2000, 179-180, Mills 1995, 31-43.)

3.1. Seitsmes rahukevad -teksti

Virolaisessa kirjallisuudessa oli kehitetty neuvostovallan aikana salainen merkkikieli: rivien välissä voitiin lukea vastarintaa, rohkaisua ja lohtua. Luikin romaania pidettiin aikanaan ennenkuulumattoman avoimena 1950-luvun alun Neuvosto-Viron kuvauksena, mutta paljon jäi varmasti vielä sanomatta suoraan. Koko koti-Viron miehitys vuosien kirjallisuutta voisi kai lukea vertauskuvina ja poliittisena vihjailuna. Moni virolainen ja muunmaalainen todennäköisesti liittyy myös *Seitsmes rahukevad* – romaaniin voimakkaita poliittisia merkityksiä. Juhani Salokannel kirjoittaa: ”Virolaisen lukijan silmin eteen on tuotu sodanjälkeiset ajat, märkä köyhä maa milliiseineen ja metsäveljineen, ja se totuus puhdisti. Vasta tytön omaperäinen sisu myös kannusti.” (Salokannel 1995, 275.) Vaikka Luikin teos kuvaa poliittisesti arkaa aikaa ja kommentoi neuvostojärjestelmää, se on myös kannanotto ihmisyyden perimmäisiin kysymyksiin.

3.1.1. Isä

Tarinan 'minä' elää pienessä maalaistalossa isoäitinsä, äitinsä ja enonsa kanssa, jotka käyvät kolhoosissa töissä. Isä on harvoin kotona: hän kiertelee moottoripyörällään korjaamassa Viron meijereitä. Naapurissa asuu enimmäkseen vanhoja ihmisiä, mutta myös muutama ikätoverikin, Paulan Aime ja Teisten Maire. Aimen kanssa tyttö keksii hurjia leikkejä; Mairelta saa lainaksi kirjoja ja kuvalehtiä. Yleensä tyttö on kuitenkin aikuisten kanssa tai yksin kotona vanhempien ollessa töissä. Viihdykkeenä ovat silloin kirjat, värikynät ja mielikuvitus. Yksin ollessaan tyttö ajautuu usein pahantekoon.

Taloa hallitsee isoäiti. Tyttö tietää, että äiti ja eno pelkäävät tuota vanhaa naista. Äiti pelkää myös enoa, jolta ei ole jäänyt huomaamatta, että äidin nöyrän asenteen takana piilee uppiniskaisuutta. Äidin on yritettävä miellyttää enoa. Kun pikkutyttö tekee isoäidille kolttosia, äiti antaa hänelle siitä hyvästä salaa palkintoja. Äidin ja tyttären elämän tärkein henkilö on isä, jonka huomiosta he kamppailevat mustasukkaisesti. Tyttö ihailee isäänsä: ”Uhkuin ylpeyttä hänen nahkatakistaan, lentäjänlakistaan ja bensiininhajustaan” (Luik 1986, 56). Isässä on jotain erityistä, sillä hän on nähnyt maailmaa ja luottaa tekniikkaan; ja isä kylvää kulkiessaan omenapuun siemeniä pihoihin ja ojanvarsiin. Työmatkoiltaan hän tuo tullessaan aina jotain tultuisia: polkupyörän kellon, pyöränpumpun, kumisen karhun, hamekankaan. Kerran hän tuo mukanaan akkuradion.

”Korruga hakkas raadio ragisema ja tubades kõmises nähtamatu mehe pühalik mahe hää! : 'Eesti rahvas on asunud täie hoo ja kustumatu innuga tööle uue stalinliku viisaastaku plaani teostamiseks, et oma majandus- ja kultuurielu viia seniiolematule kõrgusele.’” (Luik 1985, 48.)

”Yhtäkkiä radio alkoi ratista ja huoneessa kaikui näkymättömän miehen vakava ja lempeä ääni: 'Viron kansa on ryhtynyt täydellä teholla ja sammumattomalla innolla työhön toteuttaakseen uuden stalinistisen viisivuotissuunnitelman, nostaakseen talous- ja kulttuurielämän aivan uudelle tasolle.’” (Luik 1986, 63.)

3.1.2. Homo sovieticus

Viisikymmenluvulla Neuvosto-Virossa ryhdyttiin ankaraan omaisuuden sosialisointiin: kyliin perustettiin kolhooseja, ja jokaisen oli tehtävä työtä yhteiseksi hyväksi. Isän mukana taloon tulee uutta tekniikkaa. Radion propagandaohjelmat ovat kuitenkin vain kuin kaikuja toisesta maailmasta: pienen maalaistalon arkea ne eivät liikuta. Talossa eletään mahdollisimman samalla tavalla kuin silloin, kun Viro oli vielä itsenäinen ja kapitalistinen valtio. Valtiovallan pakkotoimien edessä taivutaan, mutta kaiken taustalla häilyy silti hiljainen vastarinta.

Pikkutyttö on elänyt vain neuvostovallan ajan. Hän ei kummeksi uusia ihanteita, päinvastoin. Hän on valmis vaikka paljastamaan omaistensa valtionvastaiset toimet. Radion propagandaohjelmat ovat hänen totuutensa, hänestä on kasvamassa terve ja onnellinen "homo sovieticus". Tytön mielestä ei ole sopivaa, että uutta järjestystä toteuttavat aivan tavalliset ihmiset. Tämä käy ilmi myös silloin, kun talossa käy kaksi eläintenlaskijaa.

”Natuke segas mind selle asja juures ainult Laine. Kas Laine võis siis olla uue poolt, omal ei olnud kodus muud raamatutki kui vana tiinusekalender! See tegi mind murelikuks. Ma ei saanud aru, miks Laine ajab radioga üht ja sama asja. Häbenesin Lainet vanaema ees. Mulle tundus, et kui Lainet ei oleks, saaks vanaema kohe kõigest aru ja hakkaks minu käest ahnelt nõudma lugusid Tšapajevist, Suvorovist ja väikesest pioneerist Mamlakatist, kes noppi puuvilla kahe käega ja sai selle eest suure autasu.” (Luik 1985, 161.)

”Tämän asian yhteydessä minua häiritsi vain Laine. Saattoiko Laine olla uuden puolella, vaikka hänellä ei ollut kotona muuta kirjaa kuin lehmien tiineyskalenteri! Se huoletti minua. En ymmärtänyt, miksi Laine ajaa samaa asiaa kuin radio. Häpesin Lainea isoäidin edessä. Minusta tuntui, että ellei Lainea olisi, isoäiti ymmärtäisi heti kaiken ja alkaisi vaatia minulta tarinoita Tšapajevista, Suvorovista ja pienestä pioneerista Mamlakatista, joka keräsi puuvillaa kaksin käsin ja sai siitä suuren palkinnon.” (Luik 1986, 210.)

Tyttö ihmettelee, miksi kaikki eivät ole valmiita yhtymään iloiseen marssiin ja lauluun. Kun äiti sitten kiroaa entiset ajat, lapsen käsitys hänestä paranee huomattavasti. Äiti suhtautuukin myönteisesti uuteen järjestelmään. Hän kokee saavansa hyvityksen omille lapsuusajan kärsimyksille, kun talolliset joutuvat luovuttamaan omaisuutensa valtiolle. Äiti kuvataan melko naiiviksi ja pelokkaaksi; ja onhan hän nuorikin, vähän yli kahdenkymmenen. Isoäiti on se, joka pitää talouden

pystyssä, ja hän on väliin hyvinkin tuima ja päättäväinen. Tsaarinajan ja itsenäisyyden eläneen naisen kommunisminvastaisuus on hiljaista, mutta silti nähtävissä. Vain pelko saa hänet taipumaan valtiovallan riiston alle.

Kertomuksen lapsi suhtautuu myönteisesti neuvostojärjestelmään, mutta lukija voi tulkita hänen ajatuksiaan myös ironisiksi. Esimerkiksi silloin, kun lapsi pohtii kirjojen kirjoittamista.

”Võib-olla ei kõlvanudki praegusel ajal enam ise kodus raamatut kirjutada, ehk tehti neid masinatega?” (Luik 1985, 79).

”Ehkei nykyaikana enää ei edes kannattanut kirjoittaa kirjaa kotona, ehkä niitä nykyisin tehtiin koneilla?” (Luik 1986, 104).

Aikuinen kertoja-minä paljastaa oman asenteensa yllättävän selvästi: ”...sydämeästään täysin onnellinen ei varmaan ollut kukaan paitsi minä ja minun ikäiseni” (Luik 1986, 142). Kertoja ei kaihda isänmaallisia tunteita ja ajatuksia (ks. esim. Luik 1986, 191). Vaikkei hän esitäkään suoraa neuvostokritiikkiä, tapahtumien kuvailun taustalta väikkyä usein ironiaa. Uuden järjestelmän toimeenpanijat (eläintenlaskijat, miliisi jne.) kuvataan naurettaviksi, ja suunnitelmien mielettömyyttä ei peitellä. Hyvä esimerkki siitä on talojen kuljettaminen: kylän kaikki talot aiotaan keväällä siirtää kolhoosikeskuksiin. Aikeesta ei tule totta, mutta pikkutyttöjen leikki kuvastaa hyvin idean hullunkurisuuden. Lasten leikkeihin heijastuu elettyvä aika.

Naapureiden kanssa ei uusista oloista paljon puhuta, mutta Vana-Taren ja Liisun taloista on poikia ryhtynyt metsäveljiksi. Vanha kirjastonhoitaja Ilves vieraillee joskus isoäidin luona, ja silloin muistellaan vanhoja runoja ja kaivetaan ”lohduksi” virsikirja esille (ks. Luik 1986, 187). Isä selviytyy ajasta omalla tavallaan: hän säilyttää vapautensa ja sulkeutuu omaan maailmaansa, omenapuiden ja koneiden keskelle. Selkeintä sopeutumattomuutta ja itsemääräämistä kuvastaa isän hahmo. Työ antaa isälle liikkumavapautta, ja tekniikka sekä kasvavat omenapuut tulevaisuudentoivoa. Isä tuo työlle lohtua. Kertoja muistelee vuoden 1981 toukokuuta:

”Ootamatult tõusis vali tuul, linna kohale kerkis mustjas alasikujuline pilv, puud ägasid, aknad klirisesid, värava kõrval kasvavate vanade elupuude ladvad paindusid silmapilguks maani, nagu oleks nende vahelt nähtavale ilmumas Suure Kohtupäeva peaingel ise. Värskelt tehtud peenardelt tõusis

hall mullasammas ja venis vaikselt ning pahaendeliselt tohutu kõrgeks. Samba seest veeres välja tumepunane tulekera, hiilis üle kartulivagude ja kadus kuuri taga silmist. Keravälgu teed märkisid kõrbenud rohuladvad. Ainult isa ei näinud midagi. Selg kühmus, kuuekrae üles tõstetud, jätkas ta õunapuude ülevaatust. Murduvate okste ja tolmusammaste keskel mõjus tema muretu aiatöö nagu lubadus või lohutus, rahu ja päikesepaiste pant.” (Luik 1985, 156.)

”Odottamatta nousi kova tuuli, kaupungin päällä kohisi musta alasimen muotoinen pilvi, puut voihkivat, ikkunat kilisivät, veräjän vieressä kasvavien vanhojen elämämpuiden latvat taipuivat hetkeksi maata vasten, aivan kuin niiden välistä olisi ilmestymässä Viimeisen Tuomion arkkienkeli. Vasta kitketyistä kukkapenkeistä nousi harmaa multapatsas ja venyi hiljaa ja pahaenteisesti suunnattoman korkeaksi. Patsaan sisältä vieräsi verenkärvinen tulipallo, hiipi yli perunavakojen ja hävisi liiterin takana silmistä. Pallosalaman tietä osoitti korventunut ruoho. Vain isä ei nähnyt mitään. Selkä kumarassa, takinkaulus pystyyn nostettuna hän jatkoi omenapuiden tarkastelua. Murtuvien oksien ja pölypatsaiden keskellä hänen tyyni askarointinsa puutarhurin työssä oli kuin lupaus tai lohutus, rauhan ja auringonpaisteen pantti.” (Luik 1986, 203.)

3.1.3. Tyhjät talot ja synkät metsät

Lapsi pääsee kurkistamaan menneeseen maailmaan tyhjiissä taloissa ja Teisten ullakkokamarissa. Kulakkien - vanhojen suurtilallisten - autioiden talojen puutarhoissa ja huoneissa tyttö liikkuu kuin omissaan.

”Läksin nüüd ümber nurga ja vaatasin murelikul peremehepilgul Ärna-tuppa. Akna vahel lebas ikka seesama kuivanud liblikas ja toapõrandal vedelesid valged nõõpidega riidekingad. Ärna-toa seinalt paistis kell, see võis iga minut lööma hakata. Kell käis. Ülepäeviti tuli siia Juuli – Vanatare-Augusti ema, matsavendade vanaema, ja tõmbas pommi üles. Kell ei tohtinud seisma jääda. Kui kell seisma jääb, saab August külmal maal hukka.” (Luik 1985, 10.)

”Menin nyt nurkan taakse ja katselin huolestunein isännänkatsein Ärnan huoneeseen. Ikkunan välissä oli sama kuivunut perhonen ja lattialla valkoiset kankaiset nappikengät. Ärnan huoneen seinällä näkyi kello. Se saattoi alkaa lyödä minä hetkenä hyvänsä. Kello kävi. Päivän välein tänne tuli Juuli – Vana-Taren Augustin äiti, metsäveljien isoäiti, ja veti punnuksen ylös. Kello ei saanut pysähtyä. Jos kello pysähtyy, August menehtyy kylmällä maalla.” (Luik 1986, 14.)

Vanhat esineet, kirjat ja kuvalehdet kertovat toisesta maailmansodasta ja Viron itsenäisyyden vuosista. Teisten ullakolla pikkutyötöt valitsevat herkullisia kakkuja

Taluperenaine-lehden sivuilta, kun kotona ei ole muuta makeaa kuin sokerijuurikassiirappia. Kunnon sokeria ei juuri pääse maistamaan.

Tyhjät talot kiehtovat tyttöä, mutta samalla ne myös herättävät pelkoa. Oma kotitalokin hirvittää silloin, kun se on tyhjillään. Kun vanhemmat lähtevät töihin, ovi pitää lukita, ja tyttö jää pihaan leikkimään. Sisälle jäävät vaanivat katseet, naksuvat lattiat, loksuvat kaapinovet, kiiltävä sateenvarjon kahva ja vaarivainajan haamu. Pientä tyttö pelottavat myös alueen metsät. Metsällä onkin tärkeä osa *Seitsmes rahukevad* –romaanissa. Sitä on kuvailtu monessa luvussa. Lapsen sisäisessä puheessa toistuvat ”synkkä kuusikko”, ”vihaiset metsät”, ”kaukainen metsä”, ”uhkaavat metsät”, ”kolkko kuusimetsä”, ”musta metsä” jne. Metsässä ei koskaan tiedä, kuka seuraa kulkua; ja mitä oksakasan alta voi löytyä. Metsä heittää kaiken ylle salaperäisen ja pelottavan varjon.

”Salarajad väänlesid mööda kuusikuid ja kaasikuid, vahetevahel ristusid nad ristiinimeste käiguteedega. Võpsikus liikusid hallid kuueseljad, püssirauad läiksid ja naksusid, higi tõusis otsaette. Koolimaja ukse peale tekkis igal ööl uus paberitükk ähvardusega:

Saa vabaks, Eesti meri,
saa vabaks, Eesti pind!

Neid jutte kuulsin ma leiba pudistades, mööda taldrikut kartuleid veeretades, tühja niidirull põrandale sõitma pannes, tikutoosidest maju ehitades, laua all istudes ja suurt jott-tähte tehes.” (Luik 1985, 47.)

”Salapolut kiemurtelivat kuusikoissa ja koivikoissa, välillä ne kulkivat kristikansan kulkureittien poikki. Pusikoissa liikkuvat harmaat takinselät, pyssynraudat kiilsivät ja naksuivat, hiki nousi otsalle. Koulun oven päälle ilmestyi joka yö uusi paperipala, jossa uhkaus:

Saa vapaaks, Viron meri,
saa vapaaks, Viron maa!

Kuulin näitä puheita murentaessani leipää, lykkiessäni perunoita lautasellani, vieritellessäni lattialla tyhjää lankarullaa, rakentaessani tulitikkurasioista taloa, istuessani pöydän alla piirustamassa suurta J-kirjainta.” (Luik 1986, 62.)

Korsuissa elävät metsäveljet, Vötiksaaren Riks, Augustin pojat Harald ja Heldur ja monet muut. He tekevät metsästä synkän ja uhkaavan. Noita sissejä pelätään ja

suojellaan. Kukaan ei halua antaa heitä ilmi kostonpelossa. Joku kuljettaa heille salaa ruokaa: risukasasta löytyy kattila ja halkopinosta silavakimpale, jonka äiti hätäisesti sujauttaa takaisin paikalleen.

”Kodus ahjunurgas istus ema ja töinas: ’Sii on nigu meelega tehtud! Tahvad meid süidlasess teha, et meie oleme metsa süia viind!’” (Luik 1985, 140.)

”Kotona äiti istui uuninurkalle ja parkui: ’Se oli ihan selvästi tahallaan tehty! Ne haluavat tehdä meistä syypäitä! Että me muka viedään metsään ruokaa!’” (Luik 1986, 181.)

Vilkas mielikuvitus liittää metsäveljiin kaikenlaisia kauheuksia ja tyttö uskoo, että miehet voivat tarttua hänen kurkkuunsa kiinni ja vaatia takaisin kulakkien tyhjästä taloista löydetyt pikkuaarteet. Kerran tyttö menee salaa naapurin Liisun hämärään takahuoneeseen. Sängyssä hän näkee miehen: mustan parran, paljaan päälään, kiiltävät silmämunat ja pyssynpiipun. Kyseessä on arvatenkin metsäveli, ja lapsi säikähtää perinpohjaisesti.

3.1.4. Lapsen kiukku

Lapsen aggressiivisuus ja tunteettomuus, jolla hän kohtelee lähipiirin eläimiä ja kasveja, on mielenkiintoista teoksen tulkinnan kannalta. Lapsi vaistoaa ympäristössään vallitsevan ristiriitaisen ilmapiirin ja tuo sen julki omalla tavallaan. Hän puhkoo reikiä isoäidin kukkien lehtiin ja ärsyttää talon koiraa, kanoja ja vanhaa kukkoa.

”Tahtsin läbi uksepraov vaadata, kas kukk ka laudas on, aga ei näinud mitte midagi. Libistasin ennast tasakesi ukse vahelt lauta ja ennäe, kukk seisis õrre all sõnniku peal, oli juba julgust kogunud, isegi kokutas. Rabasin ta sülle, nii et ta ei jõudnud rabelemagi hakata. Kõige tähtsam oli tiivad kõvasti vastu keret suruda. Kanad mind enam üldse ei huvitanud. Kukk oli päris raske, ta kähises ja liigutas silmi. Tahtsin veel teist korda näha kuke viha ja kuke keelt, tahtsin kukke veelkord papagoi pildiks muuta.” (Luik 1985, 86.)

”Halusin katsoa ovenraosta, onko kukko nyt navetassa, mutta en nähnyt mitään. Livahdin hiljaa oven välistä navettaan ja katso, kukko seisoi orren alla lantakasan päällä, oli jo saanut rohkeutensa takaisin, jopa kaakotti. Tempasin sen syliini niin ettei se ehtinyt edes pyristellä. Oli tärkeintä puristaa siivet tiukasti ruumista vasten. Kanat eivät kiinnostaneet minua enää lainkaan. Kukko oli aika raskas, se kähisi ja muljautteli silmiään. Halusin

vielä toisen kerran nähdä kukon vihan ja kukon kielen, halusin muuttaa kukon vielä kerran papukaijan kuvaksi.” (Luik 1986, 113.)

3.1.5. Aurinko

Luikin tyyliin on vahvaa vertauskuvallisuutta ja apokalyptisyyttä. Kerronnan keskeyttää usein luonnon ja sään vaihteluiden kuvailu. Teksti antaa vihjeitä siitä, että taivaaseen, aurinkoon ja pilviin liittyy syvempiä merkityksiä kuin vain pelkkä konkreettinen ’taivas’, ’aurinko’ tai ’pilvi’. Seuraavassa tekstinäytteessä aurinko todistaa ajan liikkumisen: aika kuluu, mutta auringonvalo pysyy. Aurinko on myös ihmiskohtaloiden yhdistäjä, sillä sama aurinko paistaa kaikille.

”Otsaaknast paistis madal õhtune päike peegliääre sisse ja sellest tekkis seinale vikerkaar. Sinine, punane, roheline, kollane ja oranž näitasid ennast täies hiilguses. See oli ilus valgus, kokkuvõte kõigist nendest punastest õhtutriipudest, mida ma tulevikus pidin silmitsema, või nendest, mida maailmaõhtul enne mind oldi silmitsedud.

’Päkest kaugete metsapalangute vinesse vajuvad saagapunaselt näen vaeste palavikuliste silmadega...’ pihtis kunagi G.Suits. Oli see *see*? Igatahas ütles see valgus selgesti ja ülbelt nii meie tagatoas kui ka teistes tubades ja teistes aastakümnetes, et aeg liigub.” (Luik 1985, 13-14.)

”Päätyikkunasta paistoi matala ilta-aurinko peilinreunaan ja se sinkosi seinälle sateenkaaren. Sininen, punainen, viheriä, keltainen ja oranssi näyttäytyivät täydessä loistossaan. Se oli kaunis valo, kaikkien niiden punaisten iltaruskojen summa, jota olin tulevaisuudessa näkevä, tai joita maailmassa oli nähty ennen minua.

’Katsoin kuumeisin silmin auringon vajoamista saaganpunaisena kaukaisten metsäpalojen kajoon...’, on Gustav Suits sanonut. Oliko tämä sitä *samaa*? Tuo valo todisti kirkkaasti ja selvästi sekä meille peräkamariissa että muille muissa huoneissa ja muissa vuosikymmenissä ajan liikkuvan.” (Luik 1986, 18.)

Taivaaseen ja aurinkoon liittyy samaa selittämättömyyttä kuin metsään, mutta ne eivät ole pelottavia, vaan niissä on mystillis-uskonnollista taikaa. Lukijan annetaan ymmärtää, että taivaassa ja auringossa piilee salaisuus, jota arkipäiväinen ihminen ei voi tavoittaa.

”Praegu, kus ma seda kirjutan, näen aknast paljast pruuni maad ja madalat halli taevast, olen ühekorraga viiekümnennda aasta sügisese ja kaheksakümne teise aasta kevades ja mun pea kumiseb selle pika vahemaa ärakäimise.

hallide pilvede kohal paistab igavene päike. Tean, et mida kõrgemale lennukis tõusta, seda sügavamaks muutub sinine värv, lõpuks kumab läbi sinise pealispinna must maailmaruum. Pilvekihid jäävad kaugele alla, lennatakse keset sära, hiilgavatel piiblillegendikel puhub jäine tuul.

Just siis, kui tumesiniset kuplist võib must sügavik läbi paistma hakata, tuleb stjuardess ja toob kanakoiva, et inimeste tähelepanu taeva saladustelt kõrvale juhtida. Ööpäev läbi süüakse taevas miljoneid kanakintse ja singitükke. Ja siiski ei ole ma praegu aknasse vaadates sugugi kindel, kas taevasse ei teki auk ja sealt ei hakka paistma teine maailm. Olen selleks iga päev valmis nagu tookord. Need vahepealsed aastad, kallid õhusõidud ja külm kanaliha ei ole asja muutnud.” (Luik 1985, 80-81.)

”Nyt kirjoittaessani näen ikkunasta paljaan ruskean maan ja matalan harmaan taivaan, olen samalla kertaa vuoden 1950 syksyssä ja vuoden 1982 keväässä ja pääni kumisee tämän pitkän matkan taivaltamisesta. Harmaiden pilvien päällä paistaa ikuinen aurinko. Tiedän että mitä korkeammalle lentokoneella nouseaan, sitä syvemmäksi muuttuu sininen väri. Lopulta sinisen pinnan läpi kumottaa musta maailmankaikkeus. Pilvikerrokset jäävät kauas alle, lennetään keskellä kirkkautta, hehkuvilla Raamatun kentillä puhalttaa jäinen tuuli.

Juuri kun aavistan tummansinisen taivaan kuvun takaa mustan syvyyden, tulee lentoemäntä ja tuo kanankoiven johtaakseen ihmisten huomion syrjään taivaan salaisuuksista. Vuorokaudet läpeensä taivaalla syödään miljoonia kanankoipia ja kinkkupaloja. Enkä ikkunaan katsoessani ole kuitenkaan aivan varma, etteikö taivaaseen voisi tulla repeämää ja sieltä näkyisi toinen maailma. Olen siihen valmis joka päivä, niin kuin tuolloinkin. Nuo kuluneet vuodet, kalliit ilmalennot ja kylmä kananliha eivät ole muuttaneet asiaa. (Luik 1986, 105-106.)

3.1.6. Symbolisuus

Tekstistä voi löytää monia yksittäisiä symboleja. Esimerkiksi 'kana' ja 'kukko' toistuvat kerronnassa silmiinpistävän usein, ja lukija alkaa etsiä niiden takaa toisia merkityksiä.

”Kukk kõndis saba soputades mööda katust, ta ei lennanud ega lennanud. Mujale ulatus juba metsa vari, kuid kuke peale paistis veel päike, jäi mulje, et see jääb isegi ööseks kuke peale paistma. Kukk säras nagu tulilind, ime veel, et tema laiast tagumikust kuldrahasid ei sadanud.” (Luik 1985, 87.)

”Kukko tepasteli pyrstöä pöyhistäen katolla, se ei vain lentänyt. Muualle hiipivät jo metsän varjot, mutta kukon päälle paistoi vielä aurinko, tuntui kuin se jäisi paistamaan kukon päälle jopa yöksi. Kukko loisti kuin tulilintu, ihme ja kumma ettei sen leveästä takapuolesta satanut kultarahoja. (Luik 1986, 114.)

Euroopassa kanaa on pidetty tyhmänä. Se symboloi henkisesti köyhää kollektiivisuutta tai paniikinomaista tilaa, johon joutuneet ihmiset juoksevat villisti sinne tänne kuin kanalauma. Kukko on taas rohkeuden ja maskuliinisuuden vertauskuva (Biedermann 1993; 112, 157). Kun tyttö kiusaa kukkoa, hän haluaa nähdä kukon vihan ja muuttaa sen papukaijan kuvaksi (Luik 1986, 113). Teksti ei anna minkäänlaista vihjettä siitä, mistä lapsi on saanut moisen ajatuksen päähänsä. Papukaija symboloi toistajaa, imitoijaa (Biedermann 1993, 264). Kukko on kanalauman johtaja, joten tässä tapauksessa voi kanalauman olettaa kuvaavan kansalaisia ja papukaija-kukon heidän johtajaansa.

3.1.7. Tulevaisuus

Vaikka *Seitsmes rahukevad* kuvaa mennyttä aikaa, siinä ovat myös kirjoittamishetki ja tulevaisuus koko ajan läsnä. Lapsen havainnoissa nykyisyyden ja lapsuuden väliltä ikään kuin katoaa eletyt vuodet; välillä taas aikuinen kertoja muistuttaa kirjoittamishetkestä ja ajan väistämättömästä kulumisesta.

”Oh igavik, oh igavik, kuis oled sa nii pikk, nii pikk. Sa oled aeg, mis ajatu, sa oled ring, mis rajatu. Keskipaigas sul on 'alati' ja ääreks 'mitte iialgi'. Oh mõtle, mis on igavik.”

See uhke nägu ja see salm kokku tegid mind järsku kurvaks, panin pea raskelt ajakirjalehele ja kuulatasin magusa võõrastusega sõnu, mis nagu tahtsid tungivalt sellest, et New Yorgis istub oma laua taga Isaac Bashewis Singer ja kirjutab paremalt vasakule. Et aastakümned lähevad lennates mööda, vanaema ja Vana-ilves surevad ära, haarangud unustatakse, aga tema istub ikka seal. Tema vanad silmad liiguvad tähelepanelikult ja pingsalt, ta kirjutusmasin on tehtud nelikümmend aastat tagasi, ta võitleb sellega kuradi vastu ning julgustab ja üha julgustab meid, kuigi meie oleme elanud pool elu ilma tema nime tundmata.

Et ükskord peame oma lapsee arutud ja kurjad soovid heaks tegema. Silmad kuluvad pähe ära ja sõrmed lähevad kirjutamisest kõveraks. Peame võitlema kurja vastu. Kuidas me sellega hakkama saame, kui me ise oleme kurjad, kadedad ja silmakirjalikud?

Küll võitlus ja kannatus meid teiseks teevad. Peame teiseks laskuma ja pliiaitsit teritama, kopeeri vahetama, rõõmu tundma, tuge andma nendele, keda me kunagi näinud ei ole. Järeleandmatult ning julgelt kinnitama:

Ja sünnitakse, kuigi tuleb surra

ja armutakse pettumuste trotsiks.

Mõnd ilu, hämmastavalt peent ja kurba

hing leiab, ilma et ta üldse otsiks.” (Luik 1985, 144.)

”Oi iäisyys, hirmuista pituuttasi!
 Ei milloinkaan sun nähdä loppuasi.
 Oi iäisyys, oi aika ajaton
 Ah, Herra meille armon suokohon.

Nuo ylväät kasvot ja tuo säkeistö yhdessä saivat minut hyvin surulliseksi, painoin pääni raskaasti lehden sivulle ja kuuntelin suloisen oudoksuttavia sanoja, jotka tuntuivat haluavan kiihkeästi ilmoittaa jotakin. Mutta mitä?

Ehkä nuo sanat tahtoivat sanoa minulle, että Isaac Bashevis Singer istuu pöytänsä takana New Yorkissa ja kirjoittaa oikealta vasemmalle. että vuosikymmenet vierivät hujahtaen, isoäiti ja Vanha Ilves kuolevat, piiritykset vaipuvat unhoon, mutta Singer istuu yhä paikallaan. Hänen vanhat silmänsä liikkuvat tarkkaavaisina ja jännittyneinä, hänen kirjoituskoneensa on tehty neljäkymmentä vuotta sitten, hän taistelee sillä paholaista vastaan ja rohkaisee, yhä rohkaisee meitä, vaikka olemme eläneet puolet elämäämme hänen nimeään tuntematta.

Ehkä ne kertovat minulle siitä, että meidän on kerran hyvitetävä lapsuutemme järjettömät ja häijyt toiveet. Näkö huononee ja sormet koukistuvat kirjoittamisesta. Mutta meidän on taisteltava pahaa vastaan. Miten me siinä onnistumme, kun me itse olemme pahoja, kateita ja tekopyhiä?

Kyllä taistelu ja kärsimys muuttavat meidät! Ja meidän on muututtava, olkoon muutoksen hinta sitten mikä tahansa. Meidän on istuttava pöydän ääreen ja teroitettava kynä, vaihdettava kalkeeripaperi, tunnettava iloa, annettava tukea niille, joita emme ole koskaan nähneet. Sitkeästi ja rohkeasti vakuutettava:

Ei ole hyvää, ei ole huonoa aikaa.

On vain nyt ja on parastaikaa.

Mikä on alkanut jatkuu yhä.

Säilyy paha ja kestää hyvä.” (Luik 1986, 187.)

Mennyt, nykyisyys ja tuleva luovat tekstiin voimakkaan aikaperspektiivin. Mennyt ja nykyisyys ovat tässä, tulevaisuus ei odota ja se vaatii muutosta. Lukijalta ei jää huomaamatta kertojan kiihkeys ja taistelutahto.

3.2. *Seitsmes rahukevad* –tekstin genre

Jensen kuvailee genreä vakiintuneeksi esitysmuodoksi. Tekstit kuuluvat samaan genreen silloin, kun niistä löytyy sisällöllisiä ja muodollisia yhtäläisyyksiä ja niiden välillä vallitsee myös selkeä funktionaalinen yhteys. (Jensen 1968, 170.) Lehtonen huomauttaa, että termi on ongelmallinen: Onko genrejä vain rajallinen määrä? Mikä ne määrittää? Onko kyse luokittelijoiden omista otaksumista vai tekstin itsensä formaalista ominaisuuksista? (Lehtonen 2000, 183.) Hän on löytänyt kysymyksiinsä vastauksia Stephen Neale’tä (ks. Neale, 1980, *Genre*). Neale toteaa, että genret ovat

abstraktiota, eivätkä jotain ilmentymiensä ulkopuolella olevaa, loppuun saatettua ja pysyvää. Genret ovat tiettyjen tekstijoukkojen tarkastelijoiden tekemiä tyypittelyjä, jotka ovat olemassa operationaalisesti, määrittäessään osaltaan tekstuaalista tuottamista ja lukemista. Ne ovat eräänlaista sanatonta tietoa, jota tekstien tuottajat ja lukijat käyttävät hyväkseen toiminnassaan. (Lehtonen 2000, 184; ks. myös Neale 1980, 28.)

Genret ohjaavat teosten lukemista ja tulkintaa. Se, missä genressä jotakin tekstiä lähestytään, vaikuttaa siihen, mitä siltä odotetaan ja miten se tulkitaan. (Kettunen 1986, 108.) Genret eivät koostu pelkästään teksteistä, vaan myös lukijoiden odotusjärjestelmistä ja hypoteeseista, joita he tuovat teksteihin ja jotka vaikuttavat teksteihin lukemisprosessin aikana. Nämä odotukset ja hypoteesit voivat toimia monella eri tasolla. Yksi näistä on tekijän taso. Yksittäisen tekijän nimi tuottaa rajallista vaihtelua: tekstiltä voi odottaa tiettyä määrää toistoa sekä erilaisuutta. Toinen on tekstin taso: mikä kyseinen teksti on ja millaista mielihyvää siltä voi odottaa. ”Genret ovat ikään kuin tuoteselosteita, joiden avulla ihmiset voivat suunnistautua tekstien rannattomalla merellä ja etsiä sellaisia kokemuksia, joiden he aiempien kokemustensa perusteella tietävät tuottavan itselleen mielihyvää.” (Lehtonen 2000, 184.)

Lehtonen toteaa, että ”genre purkaa tekstin ja kontekstin välistä erottelua” (Lehtonen 2000, 185). Puhdasta tekstiä, joka asettuisi erilaisiin konteksteihin, ei ole olemassa, vaan kontekstit ovat aina jo ikään kuin sisällä tekstissä. Tekstin tuottaminen on pääasiassa olemassa olevien mallien hyväksikäyttöä. Se näkyy niin yksittäisten lauseiden kuin diskurssin tasolla: sanat ja lauserakenteet ovat jo olemassa; ja vertailut, erottamiset ja rinnastukset ovat valtaosaltaan peräisin kyseisen kulttuurin symbolisista konventioista. Samoin on olemassa geneerisiä konventiota: millainen teksti on esimerkiksi omaelämäkerta, mikä omaelämäkerrallinen romaani jne. (Lehtonen 2000, 185.)

3.2.1. Omaelämäkerrallinen romaani

Ranskalainen kirjallisuudentutkija Philippe Lejeune määrittelee omaelämäkerran lyhyesti: ”Todellisen henkilön itsestään kirjoittama retrospektiivinen proosakertomus, jonka keskuksena on hänen yksilöllinen elämänsä, nimenomaan hänen persoonallisuutensa tarina” (Lejeune 1989, 4). Lukija, joka on selvillä Viivi Luikin lapsuusajasta, todennäköisesti tulkitsee romaania omaelämäkertana, vaikka *Seitsmes rahukevad* ei täysin toteutakaan omaelämäkerralle asetettuja kriteereitä. Teos on omaelämäkerrallinen, mutta se on kuitenkin ensisijaisesti romaani. ”Se on kaunokirjallisuutta kerrosteisen kokonaisrakenteen, aikatasojen lomittumisen, etäännyttävän ja ihannoimattoman näkemyksen ja koko kertojanotteen vuoksi, vaikka teoksen vankka todellisuuspohja liittyykin yksityiskohtaisesti kirjailijan omaan lapseuteen” (Toivainen 1995, 5). Luikin tekstiä voi kutsua omaelämäkerralliseksi romaaniksi.

3.2.2. Historiallinen romaani

Seitsmes rahukevad kertoo kirjailija Viivi Luikin omasta lapseudesta ja samalla myös koko neuvostoviolaisen sukupolven menneisyydestä. Kun tekstistä löytyy vastaavuuksia reaalimaailmaan, sillä on kaksi viitekohdetta, referenttiä (vrt. Jakobsonin klassinen kommunikaatiomalli). Toinen on sanomassa itsessään, ja toinen sen ulkoisessa kontekstissa. Geppert kutsuu tätä kaksinaisuutta ”jakautuneeksi referentiksi”, joka on historiallisen romaanin perusjännite. (Kettunen 1986, 112; Geppert 1976, 124-6, 129-133.) Teoksen menneisyys on kuitenkin tehty menneisyys: tietyillä tyypillisillä genrekeinoilla -- kuten valikoivalla historiallisten faktojen maininnalla, henkilö- ja paikannimillä, sukuselvityksillä, miljöökuvauksilla ja vuosiluvuilla -- luodaan historiallisuuden ja todenkaltaisuuden vaikutelma. Kettunen huomauttaa, että näin ei synny vain historiallisuuden vaikutelmaa, vaan myös ”historiallisen romaanin -kaltaisuuden” vaikutelma: lukija tunnistaa tällaiset keinot vakiintuneiksi genrepiirteiksi ja liittää ne lajin traditioon. (Kettunen 1986, 112.)

Genren ”historiallisuus” on jotain muutakin kuin mallin ja vastineen samanlaisuutta. Kun historialliset faktat siirretään fiktiivisen teoksen osiksi, niiden asema muuttuu. Todellisuudesta otetut elementit -tapahtumat, miljööt, henkilöt, ideat -tulevat uusiin

rooleihin, teoksen sisäisen systeemin osiksi. Sitä paitsi ne tulkintaoperaatiot, joilla näitä asioita jäsennetään, eivät ole samoja; historialliset faktat oletetaan alistetuiksi tehtäville, jotka koskettavat muutakin kuin menneisyyden rekonstruointia. Historiallisessa romaanissa on joitakin historiallista, ajan ja paikan täsmentäviä kiintopisteitä, mutta teoksille myös hyväksytään laaja vapaus irtautua historiallisesta todellisuudesta asioihin, joilla ei ole vastineita tuossa todellisuudessa. Historiallista tarkkuutta ei voida tiukassa mielessä pitää historiallisen romaanin lajipiirteensä, mutta sillä on tiettyä merkitystä lajin lukemisprosessissa. Koska historiallisissa romaaneissa on tavallisesti mukana samannimisiä henkilöitä ja tapahtumia kuin reaali maailmassa, tieto näistä asioista vaikuttaa lukemiseen: poikkeavuus tai muistuttavuus suhteessa reaaliseen vertailukohteeseen pannaan merkille. (Kettunen 1986, 112-113.)

Seitsmes rahukevad -romaanin viittaa reaali maailman ihmisiin, tapahtumiin ja paikkoihin sen alkulehdiltä alkaen. Sen tapahtumat paikantuvat Viron maaseudulle heti ensimmäisessä luvussa: ”Ympärilläni märkä sodanjälkeinen Viro, maa, vilja ja puut” (Luik 1986, 9). Viljandi, Tarvastu, Põltsamaa, Kolga-Jaan, Tallinna, Võru ja muut paikannimet (ks. Luik 1986; 17,38) löytyvät Viron kartalta. Luikin kotikylää, tarinan tapahtumapaikkaa, ei kuitenkaan mainita tekstissä nimeltä, eikä myöskään päähenkilön nimeä. Isoäiti, äiti, isä ja eno sen sijaan esiintyvät omilla oikeilla nimillään, ja samaa voi olettaa myös naapureista. Tarinassa mainitaan monia historian poliittisia merkkihenkilöitä, kuten Lenin, Stalin ja Hitler, sekä taiteilijoita: Marie Under, Oskar Luts, Gustav Suits, Debora Vaarandi, Henrik Visnapuu, Mati Unt, Paul-Eerik Rummo, Isaac Bashevis Singer, Georg Ots jne.

Lukija ei voi olla huomaamatta, että tarinan maailmassa eletään historiallisesti merkityksellisiä aikoja. Romaanin ensimmäisen luvun ensimmäisestä kappaleesta voi nopeasti päätellä, millaiseen kontekstiin tekstin maailman tapahtumat sijoittuvat. Samalla teksti viittaa itsensä ulkopuolelle ja alkaa rajata tekstin mahdollisia tulkintatapoja.

Suurtes ja hallides teeäärsetes taludes olid alanud kulakud ja raudsängijagadesse kulda peitnud. Ühe talu perenaine oli aga ennast koguni sängijala külge ära poonud. Mõned lagunened sängid vedelesid veel praegugi nõgestes. (Luik 1985, 3.)

Suurissa ja harmaissa tienvierien taloissa oli asunut kulakkeja. He olivat kätkeneet rautasängyn jalkoihin kultaa. Yhden talon emäntä oli jopa hirttäytynyt sängynjalkaan. Nokkosissa lojui vieläkin joitakin sängynrotiskoja. (Luik 1986, 5.)

Kulakki-sana tarkoittaa venäläistä suurtilallista, josta tuli bolsevikkien kielenkäytössä "kyläkapitalisti" (Leino 1995, 557). Kulakeiksi haukuttiin Neuvostoliitossa varakkaita talonpoikia, jotka eivät tahtoneet mennä kolhoosiin. Viron maaseudun asema oli hyvin tukala stalinismin aikana. Vuosina 1947-1948 ainakin 1200 suurtilan perhettä karkotettiin kulakkeina. (Raun 1989, 221-224.) Ensimmäiset sodanjälkeiset kolhoosit perustettiin vuonna 1947, ja pienten kolhoosien yhdistäminen aloitettiin vuonna 1950. (Raun 1989, 224). 1940-luvun lopussa ja seuraavan vuosikymmenen alussa Viron maaseutu sovjetisoitiin lopullisesti. Neuvostovallan pakkotoimia vastusti aseellinen vastarintaliike, jonka jäseniä kutsuttiin metsäveljiksi. Vuonna 1945 Virossa piileskeli noin 10 000 metsäveljeä. Vapautusliikkeen aktiivisinta aikaa olivat vuodet 1945-52. (Zetterberg 1989b, 102.) *Seitsmes rahukevad* -romaanissa pikkutyön mieltä askarruttaa usein salaperäiset metsäveljet.

Tarinassa kuvaillaan arkisia askareita ja pikkutapahtumia, jotka voi liittää tiettyyn historialliseen ajankohtaan.

"Käänaku tagant sõitis välja lühike punane pika ninaga buss ja jäi meie juures seisma. Ronisime sisse ja ütlesime Antsule tere, Ann otsis seelikutaskust taskurätiku nins sealt seest raha. Emagi andis Antsule kaksikümmend viis rubla ja lausus: 'Lapse võtan sulle.'

Olin vait ja hakkasin aknast välja vaatama. Eriti püüdsin vaadata bussi rataste alle, sest ühes kohas pidi tee peal olema asfalt maas. Tahtsin väga asfalti näha, kuid ei näinud mitte midagi peale kruusa ja rohu.

Ants keeras ees rooli ja arutas: 'Nüüd saade riigipussiga linna, ää et Ats pussijuhiss edesi jäeti!'

Laine itsitas: 'Sull on ju pailu raha küll ja rasva ka sellas, mes sii pussi riigitamene sinule tiib,' aga Ants lausus pühalikult: 'Siis puss tähendas minule väga pailu. Ta tähendas minule pailu rohkem, ku' teie arvate. Siia on kõik minu jõud ja edesipüidmene sisse pantud.'" (Luik 1985, 29-30.)

Tienmutkan takaa ajoi lyhyt punainen pitkänokkainen onnikka ja pysähtyi meidän eteen. Kapusimme sisään ja sanoimme Antsille päivää. Ann kaivoi hameentaskusta nenäliinan ja sen sisältä rahaa. Äitikin antoi Antsille kaksikymmentäviisiruplasen ja sanoi: 'Lapsi istuu sylissä.'

Olin hiljaa ja aloin katsella ikkunasta. Yritin katsoa erityisesti linjurin pyörien alle, sillä jossain paikassa tietä piti olla maassa asfalttia. Halusin kovasti nähdä asfaltin, mutta en nähnyt muuta kuin soraa ja ruohoa.

Ants käänsi edessä rattia ja sanaili: 'Nyt päästään valtion kyydissä kaupunkiin. Oli se vain hyvä että Ants sai jäädä kuskiksi.'

Laine hännäsi: 'Sinulla sitä on rahaa ja rasvaa vaikka muille jakaa! Mitä se onnikan valtiollistaminen sinulle meinaa', mutta Ants lausui arvokkaasti: "Tämä auto merkitsi minulle paljon, se merkitsi minulle enemmän kuin arvaattekaan. Kaikki minun voimani tähän on mennyt ja tähän minä olen koko ikäni pyrkinyt." (Luik 1986, 39-40.)

Riippuu lukijan historiantuntemuksesta, millaisia assosiaatioita jo pelkät yksittäiset sanat kykenevät herättämään: "äidin saksalainen nahkatakki" (Luik 1985, 4), "kuvakirja 'Hitler – lasten ystävä'" (s. 10), "käytetty saksalainen pistin" (s. 24) , "saksalainen maastotakki" (s. 84), "metsäveljien kattila" (s. 7), "kyyditetyn rehtorin kirja" (s. 24), "puolueorganisaattori" (s. 130), "leniniläiset kom-nuoret" (s. 142) , "kyläneuvoston sihteeri" (s. 179), "kulakki" (s. 5), "inkerikko" (s. 165), "kolhoosin prikatiiri" (s. 33) jne.

Luikin romaania voidaan tarkastella historiallisena romaanina, vaikka se kertookin todellisista historiallisista tapahtumista vain pienin viittauksin. Lukijan historiallinen kompetenssi ei voi olla "häiritsemättä" vapaata merkityksenantoa: kun tekstin maailmalla on yhtymäkohtia tositapahtumiin ja paikkoihin, sen tulkinta asettuu tiettyihin rajoihin. Tekstin asettamat rajat tulevat silloin vastaan (Lehtonen 2000).

3.3. *Seitsmes rahukevad ja intertekstit*

Intertekstuaalisuuden teoria painottaa, että yhtäkään tekstiä ei voi koskaan lukea muuten kuin suhteessa toisiin teksteihin (Lehtonen 1995, 13). Kirjoittajat ovat aina ensin tekstien lukijoita ennen kuin heistä tulee tekstien tuottajia, minkä vuoksi tekstit ovat välttämättä täynnä viittauksia toisiin teksteihin sekä lainauksia ja vaikutteita toisista teksteistä. Toisekseen lukija tuo aina luentaansa aikaisemmin lukemansa tekstit. Intertekstuaaliset suhteet vaikuttavat merkittävästi tekstien tilapäiseen vakauttamiseen, tiettyjen yleisöjen tuottamiin tietynlaisiin luentoihin. (Lehtonen 2000, 180.)

Intertekstuaalinen tietämys ohjaa lukijoita lukemaan teksteihin tiettyjä merkityksiä pikemminkin kuin joitakin toisia (Fiske 1987, 108). Lukijat etsivät tekstistä itselleen tuttuja elementtejä ja rakentavat merkityksiä koskevia hypoteeseja. Samalla he tekevät päätelmiä implisiittisistä merkityksistä ja täyttävät tekstien aukkoja. Lukijat myös sijoittavat tekstin suhteessa tiettyihin aikoihin, paikkoihin ja toisiin teksteihin, mihin vaikuttavat myös tekstin sisältämät alluusiot. (Lehtonen 2000, 175-176.) Merkitysten muodostumisen intertekstuaalisuus voi toteutua vain silloin, kun ihmiset tuovat erilaiset historiansa ja subjektiviteettinsa lukemisprosessiin (Lehtonen 2000, 188).

Tekstillä voi olla paljon intertekstejä (alluusioista, suoria lainauksia, pastisseja, parodioita jne.), mutta tekstin tulkinnan kannalta keskeistä on "osoitettava" intertekstuaalisuus. Osoitettava intertekstuaalisuus on Pietiläisen mukaan viittaussuhde, jonka voi näyttää selvästi toteen. Tällainen viittaavuus erottuu lukijan satunnaisista assosiaatioista. (Pietiläinen 1998, 126-128.)

Viivi Luik, kuten muutkin kirjoittajat, on ollut ensin tekstien lukija ennen kuin hänestä tuli tekstin tuottaja. Tämän vuoksi hänen tekstinsä on täynnä viittauksia toisiin teksteihin sekä lainauksia ja vaikutteita toisista teksteistä. Lukijalla on intertekstuaalisen tietämyksensä varassa syntyvä ennakko-oletus siitä, millainen teksti Neuvosto-Virossa 1985 ilmestynyt romaani voi olla. Tässä yhteydessä tarkastelen pelkästään *Seitsmes rahukevad* -romaanin alluusioita niihin reaali maailman kirjallisiin teksteihin, jotka kuvaavat teoksen sisäisen ja sitä ympäröivän ulkoisen maailman neuvostoarkea. Näitä alluusioita voi nimittää Pietiläisen ”osoitettaviksi interteksteiksi”.

3.3.1. Romaanin osoitettavat intertekstit

”Vanaema võttis lauluraamatu ja istus ettetuppa laua äärde, tema rätikunurgad olid jälle sõlmest lahti läinud. Ta luges:
 Patt on meid rikkunud kurjaste
 ja kurat vaevad raskeste.” (Luik 1985, 48.)

”Isoäiti otti virsikirjan ja istui tuvan pöydän ääreen, hänen huivinsa oli taas irronnut solmusta. Hän luki:

Synteini kuorman alla
Valitan vaivainen,
Mä olen ahtahalla
Ja rauhaa löydä en.” (Luik 1986, 63.)

Vaikka neuvostoviranomaiset suhtautuivat kielteisesti uskonnolliseen kirjallisuuteen (Raun 1989, 234), isoäiti ottaa virsikirjan ja Raamatun joskus esiin. Pieni tyttö taas tietää, että Stalinin nimellä hän voi muuttaa Raamatun kertomukset ”hyödyttömäksi paperisilpuksi ja valaista pimeät nurkat, läpivalaista mustat ajatukset” (Luik 1986, 94-95).

Mennyttä ja uutta yhteiskuntajärjestelmää kuvaavat hyvin koulukirjat, joita tyttö saa käsiinsä.

”Olin vanas ilma kaanteta emakeele lugemikus näinud kahe mehe ja ühe naise näopilte. Üks kandis valget lille rinnas ja luuletas: *’Tõmbtuul. O tõmbtuul.*’ Teise nägu oli kõrk ja noor, tema luuletas: *’Ma sõuan merelja sõuan. Üht saart mina otsin sää!’* Kolmandal olid selged silmad, tema luuletas: *’Mu kevad algab pääle jõulu juba...’* Olin nendest nägudest käega üle libistanud ja neile peale hinganud, olin omaette sosistanud: *’Henrik, Gustav, Marie’* ja pilte kassile nuusutada andnud ning kassi jalaga löönus. (Luik 1985, 38.)

”Olin nähnyt vanhassa kannettomassa äidinkielen lukukirjassa kahden miehen ja yhden naisen kasvot. Henrik Visnapuulla oli valkoinen kukka rintapielessä ja hän kirjoitti: *’Tõmbtuul. O tõmbtuul.’* Gustav Suitsin kasvot olivat ylpeät ja nuoret, hän runoili: *’Ma sõuan merel ja sõuan. Üht saart mina otsin sää!’* Marie Underilla kirkkaat silmät, hän kirjoitti: *’Mu kevad algab pääl jõulu juba...’* Olin silittänyt kädelläni noita kasvoja ja hönkinyt niiden päälle, olin kuiskanut: *’Henrik, Gustav, Marie,’* ja antanut kuvat kissan haisteltavaksi, potkaissut sitten kissaa. (Luik 1986, 50.)

Henrik Visnapuu, Gustav Suits ja Marie Under olivat kaikki virolaisia runoilijoita, jotka pakenivat neuvostomiehitystä ulkomaille (Lilja 1992,44). Heidät mainitsemalla Luik uhmasi varmasti tietoisesti kirjallisuussensuuria. Neuvostoaajan lukukirjassa heidän nimiään ei esiinny. Ne koulukirjat olivat täynnä kommunistisen ideologian oppeja.

Lehitsesin nüüd lugemikku, kuni leidsin loo 'Ussisoo kuivatamine', kuid see algas pika raske sõnaga 'parteiorganisaator.' (Luik 1985, 99.)

”Selailin nyt lukukirjaa, kunnes löysin tarinan Ussisoon kuivatus. Mutta se alkoi pitkällä vaikealla sanalla ”puolueorganisaattori”.”(Luik 1986, 130.)

Seitsmes rahukevad –romaani on totuudenmukainen ajankuva (ks. Hint 1986). Yksityiskohdat – vaatetus, ruoka, radio-ohjelmat, kirjat ja sanomalehdet - herättävät varmasti Viron neuvostosukupolven lukijoissa menneet ajat henkiin. Monille romaanin lukeminen voi olla nostalginen kokemus.

”Nihustasin ennast matsutades laua äärde lambivalgusse, ronisin põlvili toolile ja tundsin ajakirja 'Pilt ja Sõna' kaante libedusest ning segatilkadega suhkrutüki kibedast magususest täiesti ühesugust mõnu. Silmad lugesid: 'On saabunud suurim pidu, lauluaeg on käes – nõukoguliku Eesti kümnes aastapäev...'” (Luik 1985, 143.)

”Hivuttauduin sokeripalaa maiskutellen pöydän ääreen lampun valoon, kapusin polvilleni tuolille tunsin Pilt ja sõna –lehden kansien liukkaudesta ja mikstuuratippojen karvaasta makeudesta aivan yhtä suurta nautintoa. Silmät lukivat: 'Edessä on suuret juhlallisuudet, käsillä on laulun aika -- Neuvosto-Viron kymmenes vuosipäivä'...'” (Luik 1986, 185)

3.4. *Seitsmes rahukevad* ja lukijat

Lukijoita tarkasteltaessa on syytä nähdä heidät samaan aikaan sekä 'sosiaalisina' että 'tekstuaalisina' hahmoina. Sosiaalisella subjektilla on historia ja hän elää tietyssä sosiaalisessa muodostumassa, johon kuuluvat luokka, sosiaalinen sukupuoli, ikä, asuinalue jne. Fisksen mukaan sosiaalisella subjektiudella on merkitysten rakentamisessa suurempi vaikutus kuin tekstuaalisesti tuotetulla subjektiudella, joka on olemassa vain lukemisen hetkellä (Fiske 1987, 62). Lukija rakentaa merkityksiä teksteihin, mutta myös tekstistä merkityksiä elämäänsä, esimerkiksi määrittämällä sitä, mikä heille itselleen on tärkeää. Tekstit voivat niveltä yhteen eri merkitysten, kokemusten, intressien ja identiteettien kanssa, jolloin tekstit saavat erilaisia merkityksiä. (Lehtonen 2000; 207, 211.)

3.4.1. Lukijan kontekstuaaliset resurssit

Kulttuuriset ilmiöt ovat luonteeltaan subjektien välisiä eli intersubjektiivisia. Ne edellyttävät useamman kuin yhden subjektin tietoisuutta. Kulttuuriset symbolit välittävät subjekteja liittämällä nämä tiettyjen merkityssisältöjen kautta toisiinsa. Intersubjektiivisuuteen kuuluu Fornäsin mukaan myös se, että merkityksillä on materiaallinen ulottuvuutensa, että ne ovat subjektien tietoisuuden ulkopuolella myös aineellisessa hahmossa, tekstuaalisina tai muina ilmentyminä. (Fornäs 1998, 169-170.) Merkitysten intersubjektiivisuus ei kuitenkaan tarkoita sitä, että ne olisivat samoja kaikille ihmisille aina ja kaikkialla (Lehtonen 2000, 18). Lukijat eivät tuota *Seitsmes rahukevad* –romaanin tekstuaalisia merkityksiä sattumanvaraisesti, vaan oman sosiokulttuurisen historiansa ja tekstin strukturoimien mahdollisuuksien kanssakäymisessä (Lehtonen 1995, 13). Tekstit edellyttävät lukijoiltaan tietynlaisia tietoja, arvoja ja käsityksiä, joita Lehtonen kutsuu "kontekstuaalisiksi resursseiksi" (Lehtonen 2000, 160). Kun kulttuuriset viittaukset jäävät kulttuuriin perehtymättömältä lukijalta huomaamatta, kulttuurin sisällä olevat vastaavasti ylitulkita tekstiä kulttuuriseen tietämykseensä nojaten (Pietiläinen 1998, 130).

Lukijan kontekstuaaliset resurssit koostuvat "merkityskartoista". Kulttuurit sisältävät merkityskarttoja, jotka tekevät maailmasta ymmärrettävän. Lukijasubjekti tulkitsee tekstejä näiden kulttuurissaan oppimiensa merkityskarttojen avulla. Merkityskartat muodostuvat merkityksistä, arvoista ja katsomuksista, jotka puolestaan saavat konkreettiset hahmonsäätönsä instituutioissa, sosiaalisissa suhteissa, uskomusjärjestelmissä, tavoissa, totumuksissa sekä materiaalisen maailman ja sen esineiden käyttötavoissa. Kukin merkityskartta ilmentää sen muovanneen ryhmän asemaa ja näkökulmaa. Hallitsevassa asemassa olevien ryhmien merkityskartoilla on taipumus tulla koko kulttuurin käyviksi tavoiksi luokitella ja järjestää todellisuutta. (Lehtonen 2000; 19, 25.) Näistä merkityskartoista muodostuu tiettyjä diskursseja, joiden varassa lukija tulkitsee tekstejä (Lehtonen 2000, 147).

Seitsmes rahukevad –tekstillä voi olla monenlaisia lukijoita, joiden kontekstuaaliset resurssit poikkeavat huomattavasti toisistaan. Viivi Luikin virolainen ikätoveri lukee varmasti tekstiä toisin kuin suomalainen koululainen tai jos mahdollista haitilainen postivirkailija. Ikä, sukupuoli, ammatti, kansalaisuus ja asuinpaikka vaikuttavat

lukijan tekstitulkiintaan. Lukija, joka ei tunne Viron historiaa tai Luikin elämäkertaa, tuskin luokittelee tekstiä omaelämäkerralliseksi tai historialliseksi romaaniksi. Vaikka suomalaiset tuntevat todennäköisesti paremmin Viron olot ja elämänmenon kuin haitilaiset kanssalukijat, kukin kulttuuri muodostaa oman tulkintayhteisön. Yhden kulttuurinkin piirissä voi olla monia pienempiä tulkintayhteisöjä, Suomessa esimerkiksi Viro-entusiastit, kirjallisuudentutkijat tai historioitsijat. Viron uudistusmieliset ottivat teoksen vastaan varmasti tosin kuin vanhoilliset kommunistit. Tekstin merkityspotentiaalit aktualisoituvat omalla tavallaan kussakin tulkintayhteisössä.

3.5. Tekstin funktio ja luentatilanne

Silverstonen televisionkatselututkimuksen tuloksia voi soveltaa myös romaanin lukemiseen. Yhdeksi ratkaisevaksi tekijäksi merkitysten muodostumisessa havaittiin tekstin funktio, käyttötapa. Se vaikuttaa lukemisen intensiteettiin, lukijan odotuksiin ja tarkkaavaisuuden suuntaan. (Silverstone 1994, 177; Lehtonen 2000, 194-1995.) Yksi ja sama teksti voi toimia monessa eri funktiossa (Grossberg 1995, 37). Lukija suhtautuu eri tavoin *Seitsmes rahukevad* -tekstiinkin silloin, kun kyse on esimerkiksi opiskelusta, yhdessäolosta tai ajan kuluttamisesta. Sekään ei ole yhdentekevää, missä tekstiä luetaan. Ympäristö kytkee lukukokemuksen erilaisiin konkreettisiin konteksteihin: omaan nojatuoliin, ulkomaanmatkalle, bussiin, rannalle jne. (Lehtonen 2000, 195.) *Seitsmes rahukevad* -tekstiä tarkasteltaessa luentatilanne ja funktio ovat erityisen merkittäviä.

4. SEITSMES RAHUKEVAD JA VALIDIT KONTEKSTIT

Kukin lukija tuo *Seitsmes rahukevad* –romaanin tulkintaprosessiin sen hetken luentatilanteen, oman menneisyytensä, tiedot, arvot ja uskomuksensa – koko kontekstuaalisen tietämyksensä. Yksilön kontekstuaaliset resurssit eivät ole muodostuneet tyhjiössä, vaan hän on sosiaalistunut voimakkaasti tai vähemmän voimakkaasti omaan mikro- ja makrokulttuuriinsa. Lähipiirin merkityskartat saattaa poiketa hyvinkin paljon valtakulttuurista, mutta kuten diskurssi-käsitteen yhteydessä aikaisemmin todettiin: hallitsevassa asemassa olevien ryhmien merkityskartoilla on taipumus tulla koko kulttuurin käyviksi tavoiksi luokitella ja järjestää todellisuutta. (Lehtonen 2000; 19, 25.) Näistä merkityskartoista muodostuu tiettyjä diskursseja, joiden varassa lukija tulkitsee tekstejä (Lehtonen 2000, 147). Kun tutkimuskysymystä tarkastellaan tästä lähtökohdasta, teksteille on mahdollista löytää validit kontekstit tietyn kulttuurin piirissä.

Tekstien tuottaminen ja lukeminen ovat loputtoman moninaisia toimintoja, mikä mutkistaa tutkimukselle asetettuja tehtäviä.

”Jos merkitykset eivät ole kiinteitä ja selvärajaisia yksiköitä, vaan pikemminkin mutkikkaiden suhteiden hetkellisiä järjestelyitä, merkitysten tutkimisessa ei voi olla kysymys ohikiitävän jähmettämistä ja arvottamisesta, vaan epävakaiden tilanteiden tarkastelusta, jossa ei muuten kuin analyttisissä tarkoituksissa voi erottaa rajoja ja niiden oletetusti tuottamia yksikköjä. Jähmetettyjä olioita ei ole, on vain lukemattomia suhteita, jotka ovat ’tulemisensa prosessissa’.” (Lehtonen 1996, 212.)

Ja vaikka tutkimuksessa pohditaan tällä hetkellä voimassaolevia, aktuaalisia konteksteja, en voi välttyä palaamasta menneisyyteen ja spekuloinnista hieman tulevallakin. Kontekstithan eivät ole pysyviä, vaan ne muotoutuvat tilannekohtaisesti. On mielenkiintoista pohtia, mitkä *Seitsmes rahukevad* –romaanin tuotannon ja lukemisen konteksteita olivat todennäköisesti valideja teoksen ilmestymisaikaan ennen Viron itsenäistymistä, ja mitkä taas ovat valideja konteksteja nyt -- vuonna 2002. Vertailen ylimalkaisesti kahta tulkintayhteisöä virolaista ja suomalaista.

4.1. Validit tuotannon kontekstit

Seitsmes rahukevad kuvaa stalinismin vuotta 1950-51 Viron maaseudulla. Stalinismin aika oli romaanin ilmestyessä menneisyyttä ja osin ehkä unohdettuakin menneisyyttä. Teos elvytti virolaisten lukijoiden muistia. Stalinismi sinänsä ei romaania tulkittaessa ollut kuitenkaan validi konteksti, toisin kuin lukuhetken yhteiskunnallinen ja kulttuuripoliittinen ilmasto, josta käsin tekstiä tulkittiin. Teksti kertoi virolaislukijoille historiallisesta ajasta, ja samalla se ennen kaikkea osallistui Viron uuteen kansalliseen heräämiseen. Tekstin sisäisen maailman kuvailemat todelliset historialliset tapahtumat saivat merkityksensä vasta lukuhetken historian tulkinnosta. Kun Luik rohkeni kirjoittaa vaietusta ajasta, voitiin stalinismista ryhtyä keskustelemaan julkisesti aivan uudella tavalla.

Viron vuoden 1991 uusi itsenäistyminen on varmasti muuttanut tekstin luentaa niin Suomessa kuin Virossa. Nyt historialliset tapahtumat –kontekstin painopiste on siirtynyt enemmän ehkä siihen, mitä stalinismia penkova teksti sai aikaan virolaisissa lukijoissa ja yhteiskunnassa 1980-luvulla. Toisaalta se, että romaanin sisäisen maailman tapahtumille löytyy vastaavuus reaali maailman historiakirjoituksessa, on tuotannon validi konteksti sekä vuonna 1985 että nyt vuonna 2002.

Viron kirjallisuusinstituutiossa ja sen diskursseissa on tapahtunut valtava muutos viimeisen kymmenen vuoden aikana. Enää ei ole sensuurikoneistoa, joka vahtisi, toteuttavatko tekstit sosialistisen realismin konventioita vai eivät. 1980-luvulla sensuuri toimi, mutta Luikin teoksen julkaiseminen osoittaa, että sen linja alkoi noudattaa presidentti Gorbatšovin julistamaa ”glastnostia” eli avoimuutta. Luik on kuitenkin itse selittänyt, että Neuvosto-Viron kustantamoissa oli aina virkailijoita, jotka luovivat kirjailijan ja esivallan välissä (Larmola 1994, 398). Tuolloin oli vielä ”luovittava”, sillä sosialistinen realismi sensuureineen oli glastnostista huolimatta vielä voimassaoleva kirjallisuuden diskurssi. Ei ole liioiteltua olettaa, että *Seitsmes rahukevad* –teksti oli ilmestyessään paljastusromaani virolaislukijoille, sillä se rikkoi rohkeasti silloisia kirjallisuuden diskurssin sääntöjä. Diskurssi oli tuona aikana varmasti validi konteksti, tartuttiinpa tekstiin sitten Virossa tai Suomessa. Nyt noista kulttuurin olosuhteista on jo etäännytty, eivätkä ne ohjaa tulkintaa samoin kuin ennen. Se diskurssi, jonka rajoja romaani rikkoi, on nyt täydelleen hävinnyt.

Tulkinnassa diskurssi ei ole enää aktuaalinen konteksti, ja tuon ajan kirjallisuuden diskurssihan on jo siirtynyt osaksi historiallista kontekstia.

Ennen *Seitsmes rahukevad* –romaaniaan Viivi Luik tunnettiin kotimaassaan runoilijana. *Seitsmes rahukevad* nosti Luikin myös aikansa merkittäväksi prosaistiksi. Romaani käsittelee samoja aiheita, joita hän oli runoilijana jo aikaisemmin pohtinut: luontoa, värejä, aikaa ja Viron kansan kohtaloa. Juuri ilmestyttyään tekstin keskeiseksi teemaksi nousi Viron vaietut vuosikymmenet ja neuvostojärjestelmän vinoutuneisuus. Vaikka Luikin romaani on taiteellisesti korkeatasoinen, uskon sen saavuttaneen kansan suosion pitkälti käsittelemänsä aiheen ansiosta. Teos nosti Luikin kerralla virolaisten kansalliskirjailijoiden joukkoon (ks. s. 28). Tekijän nimi oli varmasti hyvin merkityksellinen Virossa 1980-luvulla kansallisen heräämisen tuulten puhaltaessa. Luik antoi romaanillaan rohkeasti tukensa itsenäisyystaistelijoille ja asettui heidän joukkoonsa. Tekijä liittyi tuolloin kiinteästi *Seitsmes rahukevad* –tekstin tulkintaprosessiin, toisella tavalla kuin nykyisin. Kaiken kaikkiaan tuotannon kontekstit ovat nyt vähemmän merkityksellisiä kuin 1980-luvulla ennen Viron itsenäistymistä.

4.2. Validit lukemisen kontekstit

Seitsmes rahukevad -teksti on pysynyt fyysisesti samana menneet vuodet, mutta sitä luetaan eri tavoin riippuen lukijasta, lukutilanteesta ja lukemisen funktiosta. Lehtosen kulttuurista tekstintutkimusta noudattaen: tekstissä itsessään ei ole valmiita merkityksiä, vaan se on vasta merkityspotentiaali. Mikä saa lukijan sitten tulkitsemaan merkityspotentiaalın jollakin tietyllä tavalla päinvastoin kuin toisella? Se johtuu lukijan kontekstuaalisista resursseista ja tekstin asettamista rajoituksista, vastaisi Lehtonen (ks. Lehtonen 2000, 155). *Seitsmes rahukevad* –teksti sisältää paljon viittauksia reaalimaailman ihmisiin ja tapahtumiin, jolloin mahdollisten lukemisen kontekstien joukko pienenee ja tulkintavaihtoehdot vähenevät. Toisaalta tekstistä löytyy myös sellaista ainesta, jota voi lukea monella tavalla. Ne virolaiset lukijat, jotka olivat jo aikuisia vuosina 1950-1951, eläytyvät luultavasti tarinan äidin, isän, enon tai muiden aikaihmissen asemaan. Voi olla, että he muistavat stalinismista aivan eri asioita kuin tarinan pikkulapsi. Luikin teos on yksi näkemys stalinismista ja

elämästä, ja siitä taas syntyy lukijoiden omat tulkinnat. Teksti kuitenkin rajaa voimakkaasti tulkintaansa ja on siten jo itsessään varsin validi konteksti.

Genre vaikuttaa osaltaan siihen, millaisia odotuksia lukijalla on teoksen suhteen ja kuinka se tulkitaan. Luikin romaani kertoo totuudenmukaisesti 1950-luvun Neuvosto-Viron maaseudusta, ja kirjailija on siirtänyt teokseensa lähes sellaisenaan myös oman perheensä ja sen asuinympäristön. Romaania voi näin ollen luonnehtia sekä historialliseksi että omaelämäkerralliseksi romaaniksi. Virossa, kuten Suomessakin, Neuvosto-Viron kirjallisuutta oltiin opittu lukemaan rivien välistä, mutta *Seitsmes rahukevad* -tekstissä myös itse riveillä oli paljastuksia. Luikin romaanin kaltaisten taideteoksien kautta Viron kansalle muodostui yhteinen historiantajunta, kansallinen identiteetti (Kaunismaa 1995, 3-14). Teosta voi nimittää aikansa ”paljastusromaaniksi”: edistyksellisille ja kansallismielisille se oli voitto, mutta taantumuksellisille vahingollinen. Myöhemmin Virossa on julkaistu monia muita paljastuksia, ja itsenäistymisen jälkeen kirjallisuus vapautui lopullisesti sosialismin ikeestä. Nykyään *Seitsmes rahukevad* lienee monelle virolaislukijalleen nostalginen reitti Viron lähimenneisyyteen.

Riippuu lukijan kontekstuaalisista resursseista, kuinka Luikin tekstin intertekstuaalisuus hänelle avautuu. Esimerkiksi tekstin alluusiot reaali maailmaan edellyttävät Viron historian tuntemusta. Virolainen neuvostosukupolven lukijalla yksittäinen sana saattaa herättää runsaasti assosiaatioita ja verestää omia lapsuusmuistoja. Lukijoille, jotka ovat kokeneet tai juuri ehkä kokemassa oman kansan itsenäistymistäistelua, tieto tekstin ilmestymisajankohdasta ja olosuhteista ei varmasti ole merkityksetön. Jollekin lukijalle tiedolla ei ole varsinaista merkitystä tulkinnan kannalta.

Romaanin ilmestymisvuonna 1985 ehdottoman tärkeä tulkinnan konteksti oli luentahetki, välittömästi käsillä oleva Viron historiallinen tilanne. Maan historialliset ja yhteiskunnalliset olot ovat sen jälkeen muuttuneet radikaalisti. Romaani oli ilmestyessään sensaatio, sillä se oli läpäissyt sensuurin siitä huolimatta, että siinä kuvataan stalinismin aikaa riistetyssä Virossa. Stalinismin vuosien rehellinen kuvaaminen oli siihen asti ollut tabu, jonka viimein Luik rikkoi. Teos oli osallinen Viron kansalliseen heräämiseen. Nyt tekstin luentatilanne on Virossa erilainen kuin

vuonna 1985. Suomalainenkaan lukija ei enää tartu neuvostovirolaisiin kirjoihin samalla tavalla kuin ennen, sillä nykyinen Viro on vapaa miehittäjistä ja vaiettua menneisyyttä ei enää ole. Kukaan tuskin tänä päivänä lukee tekstiä paljastusromaanina.

Seitsmes rahukevad -tekstin historia on melko lyhyt, 17 vuotta. Tuossa ajassa on ehtinyt kuitenkin tapahtunut paljon etenkin Virossa: kansa on kokenut ”laulavan vallankumouksen”, itsenäistymisen ja markkinatalouden kehityksen. Aika on välttämättä vaikuttanut romaanin tulkintaan. Muutoksen voi ehkä parhaiten nähdä pohtimalla tekstin luentatilannetta ja funktiota. Luikin romaani julkaistiin Neuvosto-Virossa. Kuka olisi osannut silloin ennustaa, että maa itsenäistyy kuuden vuoden päästä? *Seitsmes rahukevad* oli sysäämässä kansallistunteita liikkeelle. Nyt se muistuttaa lukijoita sekä stalinismista että itsenäisyystaistelusta.

On sanottu, että taiteilijat olivat Viron itsenäisyystaistelun eturintamassa. Viivi Luik herätti isänmaallisella romaanillaan ja runoillaan virolaisten kansallistunnon. Kaunismaa määrittelee kansallisen identiteetin ”kollektiiviseen yhteisöön kohdistuvaksi symboliseksi itseymmärrykseksi”. Se perustuu yksilön historialliseen ja ajalliseen tapaan ymmärtää itseä ja kansakuntaa. (Kaunismaa 1995, 3-14.) Kulttuuri on niin keskeisellä tavalla kytkeytynyt yhteiseen identiteettiin, että sen yhteyttä poliittiseen taisteluun ei ole syytä erikseen tähdentää. Niiden kansakuntien elämässä, jotka kamppailevat itsenäistyäkseen imperialismiin alaisuudesta on kulttuurilla erityinen merkitys. (Eagleton, 1997, 264.) Yksilö ei yleensä ymmärrä kansakunnan historiaa kokemuksen kautta, vaan historiantajunta muodostuu siitä, mitä muut (historioitsijat, opettajat jne.) hänelle kertovat. Historiallisesta käsitystavasta tulee yhteinen symbolisen esityksen -- esimerkiksi historiankirjoituksen tai historiallissaiheisen taiteen -- välityksellä. (Kaunismaa 1995, 3-14.) Luikin teoksessa menneisyyden hyväksikäytön kautta kansallismielisyys saa historiallisen perspektiivin. Kansakunnan rakentamisessa on näet olennaista tietää, ”mistä kaikki alkoi”, missä on yhteisten tapojen ja traditioiden lähde, muinaisuuden alkuperä (Karjahärm, 1999, 252). *Seitsmes rahukevad* -tekstin funktio oli siis aikanaan varsin merkittävä ja kauaskantoinen.

4.3. Teorian ja tutkimuksen ongelmat

Tutkielmani johdannon alussa esiteltiin kaksi kirjallisuudentutkimuksen suuntaa: toinen painottaa lukijan ja toinen tekstin asemaa merkityksenmuodostumisessa. Lehtonen kallistuu lukijan kannalle: teksti on vasta merkityspotentiaali ja saadakseen merkityksiä se on luettava. Kulttuurisen tekstintutkimuksen teoria on mielenkiintoinen, koska se ottaa lukijan yksilönä huomioon ja pyrkii yhdistämään tekstin, lukijan ja kontekstin. Teoria korostaa tekstin pluraalisuutta ja kontekstisidonnaisuutta. Tässä tutkimuksessa teorian ja tutkittavan tekstin välille muodostui kuitenkin ristiriita, sillä *Seitsmes rahukevad* –teksti ohjaa voimakkaasti omaa luentaansa. Se sisältää runsaasti viittauksia tositapahtumiin ja paikkoihin, mikä ”häiritsee” lukijan vapaata tekstintulkintaa. Teksti asettaa tulkinnalle rajoituksia (Lehtonen 2000). Luikin teksti ei ole paras mahdollinen esimerkki kuvaamaan teorian pätevyyttä, sillä siitä ei muodostu monia merkityksiä huolimatta tekstin, kontekstien ja lukijoiden vaihtelevasta sijainnista kulttuurisessa ajassa (Lehtonen 2000, 213). Päinvastoin se suorastaan tyrkyttää historiallisesti kontekstuaalista tulkintaa.

Teoksessaan *Merkitysten maailma* Lehtonen esittää tekstin analyysimallin kaaviolla (ks. s. 6), mutta ei anna selkeää tekstin tutkimusmetodia. Ohjeet jäävät melko ylimalkaisiksi. Lehtosen mukaan tekstiä tulisi tarkastella niin lukijan, tekstin kuin kontekstinkin näkökulmasta. ”Aktuaalisissa lukutilanteissa kaikki kaaviossa analyttisissä tarkoituksissa toisistaan erotettu vaikuttaa toisiinsa kietoutuneena. Yhtäkaikki lukutilanteita voidaan purkaa skemaattisesti kaaviossa esitetyllä tavalla”, hän kirjoittaa. (Lehtonen 2000, 213.) Omassa tutkimuksessani olikin vaikea välttää toistoa ja päällekkäisyyttä. Lähestymistavan avulla sain laajan kuvan kohteestani. ”Kyse ei ole yhdestä lukkoon lyödyistä perspektiivistä, vaan liikkuvasta, tunnustelevasta, koskettavasta tutkijasta. Liikkuva ja tunnusteleva subjekti saa selville kohteestaan useampia puolia kuin se, joka vain tuijottaa objektiaan yhdestä pisteestä.” (Lehtonen 2000, 219.) Vaarana on toisaalta pintaraapaisu sieltä ja täältä, kuten minulle kävi.

Lehtosen teoksessa oli jonkin verran toistoa, mikä saattaa näkyä myös tutkielman teoriaesittelyssä. ’Konteksti’ on ongelmallinen termi, saati sitten validi konteksti –

käsitepari. Onko perusteltua puhua ”valideista konteksteista”? Mikkonen kritisoi Lehtosen ”aktuaalisia/todellisia” tulkintoja, sillä jos on olemassa aktuaalisia tulkintoja, niin sitten on olemassa myös tulkintoja, jotka eivät sitä ole. Tämä voi johtaa enemmän tai vähemmän aktuaalisten tulkintojen hierarkiaan. (Mikkonen 1998, 21.) Ehkä olisikin parempi puhua mieluummin pelkästään tekstin reaalista merkityksestä kuin valideista (tai aktuaalisista) konteksteista ja tulkinnoista.

Tekstin kontekstista on vaikea saada otetta, koska ne ovat liikkuvia. Kontekstualisoinnit ovatkin aina valikoinnin ja rajausten tuloksia (Lyytikäinen 1998, 86). Kovala huomauttaa myös, että merkitys voi ankkuroitua samaan aikaan esim. ns. teosmerkitykseen, tiettyyn kontekstiin, teoreettisiin käsityksiin, ja sen instituution käytäntöihin, joihin tulkinta sijoittuu (Kovala 1998, 93). Häneltä löytyy myös vastaus kirjallisuustieteessä vallinneeseen kahtiajaon ongelmaan: hän uskoo, että on täysin mahdollista yhdistää kontekstuaalinen merkitysteoria ja ns. tekstikeskeinen lähestymistapa (Kovala 1998, 89). Mielestäni tämä tutkielma tukee Kovalan käsitystä.

5. LOPUKSI

Olen tarkastellut pro gradu –tutkielmassani kulttuurisen tekstintutkimuksen teoriaa ja virolaisen kirjailija Viivi Luikin vuonna 1985 julkaistua romaania *Seitsmes rahukevad*. Tutkielmani teoreettiset pohdinnat ovat suurelta osin peräisin Mikko Lehtosen teoksesta *Merkitysten maailma*. Teos edustaa ns. radikaalia kontekstualismia, jossa päähuomio kiinnitetään tekstin konteksteihin. Teksti nähdään merkitysten raaka-aineena, joka saa aktuaalisia merkityksiä kohdatessaan tietyt kontekstit ja lukijat. Lehtonen hahmottelee analyysimallin, jossa tekstiä lähestytään monesta eri näkökulmasta. Tutkijan tehtävänä on rakentaa tekstille ”validit kontekstit” (Lehtonen 1995, 11). Tästä tehtävänannosta muotoutui tutkimuskysymyksi: Mitkä monista mahdollista konteksteista voisivat olla *Seitsmes rahukevad* –tekstin valideja konteksteja?

Kulttuurisen tekstintutkimuksen teoria painottaa tekstien monimerkityksellisyyttä. Valitsemani teksti *Seitsmes rahukevad* nakertaa kuitenkin teorian pätevyyttä, koska tekstin, sen kontekstien ja lukijoiden vaihtelevasta sijainnista kulttuurisessa ajassa ja paikassa (Lehtonen 2000, 213) ei näyttäisi syntyvän kovin monia merkityksiä. Luikin romaaniteksti sisältää paljon ainesta, joka ohjaa lukijaa historiallisesti kontekstuaaliseen tulkintaan. Validi konteksti –käsiteparikaan ei ole ongelmaton, sillä se kantaa mukanaan arvottavaa merkitystä. Lehtosen tarjoama toinen käsite ”aktuaalinen kontekstikaan” ei tuo helpotusta: mm. Mikkonen ihmettelee, mikä tekee jostakin tulkinnasta toista aktuaalisemman (Mikkonen 1998, 20). Validi/aktuaalisen kontekstin sijaa voitaisiin käyttää esimerkiksi ilmaisuja ”tekstin todennäköinen konteksti” ja ”reaalinen merkitys”.

Kontekstit voidaan jakaa karkeasti kahteen ryhmään: tuotannon ja lukemisen konteksteihin (ks. Mills 1995, 31-34). *Seitsmes rahukevad* –romaanin tuotannon konteksteja ovat esimerkiksi historialliset tapahtumat, diskurssit ja tekijä; ja lukemisen konteksteja: teksti, genre, intertekstit, lukija, tekstin funktio ja luentatilanne (ks. Cook 1992, 1-2; Lehtonen 1996, 214). Kontekstien voidaan ajatella olevan vaihtelevia ja erityisiä kulttuurisia resursseja, joiden avulla lukijat tuottavat

merkityksiä teksteihin. Tekstuaaliset merkitykset aktualisoituvat sen mukaan, millaisia kontekstuaalisia resursseja lukijoilla on käytettävissään ja kuinka he näiden resurssien avulla tulkitsevat tekstejä.

Kävin tutkimuksessa läpi *Seitsmes rahukevad* –romaanin tuotannon ja lukemisen konteksteja. Tutustuin niihin historiallisiin tapahtumiin, jotka ovat osaltaan vaikuttaneet sekä tekstin kirjoittamiseen että luentaan. Romaani on omaelämäkerrallinen ja historiallinen: se kertoo totuudenmukaisesti kirjailijan omasta lapsuudesta ja vuodesta 1950-51 Neuvosto-Viron maaseudulla. Teksti läpäisi sensuurin, vaikka se kuvailee stalinismin vaiettua aikaa. Lapsen tietoisuuden tasolle jääminen antoi kirjailijalle mahdollisuuden aikakauden realistiseen esittämiseen ilman selityksiä ja anteeksipyyntöjä. Luik oli rohjennut jo aiemmin tuoda runokieleen vanhan kansallisen liikkeen sanaston, mutta *Seitsmes rahukevad* –romaanillaan hän vakiinnutti lopullisesti asemansa Viron kirjallisuuden merkkihenkilöiden joukossa.

Kontekstit muotoutuvat tilannekohtaisesti. Tutkielmassa hahmotellaan *Seitsmes rahukevad* –romaanin valideja konteksteja sen ilmestymisaikaan ja nyt vuonna 2002. Samalla vertaillaan kuvitteellista virolaista ja suomalaista tulkintayhteisöä. Luikin tekstiä voi varmasti tarkastella monesta eri tuotannon kontekstista, mutta viittaukset reaali maailman paikkoihin, tapahtumiin ja ihmisiin vakuuttavat lukijan tarinan totuudellisuudesta ja johtavat häntä todennäköisesti tulkitsemaan sitä historiallisesta kontekstista. Tekstin sisäisen maailman todelliset historialliset tapahtumat saivat vuonna 1985 merkityksensä Viron yhteiskunnallisesta kontekstista käsin. Stalinismi ei tuolloin enää ollut aktuaalinen historiallinen konteksti, mutta teos osallistui itse historian tekemiseen kertomalla avoimesti 1950-luvun neuvostoaarjesta. Romaani rikkoi sosialistisen realismin diskurssia. 1980-luvun Virossa tuo diskurssi oli vielä vallitseva kirjallisuuden konventio, tosin jo heikkenemässä. Nykyään tekstiä luetaan todennäköisesti teoksena, joka viitoitti tietä Viron itsenäisyyteen ja uuteen kirjallisuuden aikakauteen. Neuvostodellisuutta ei ole enää olemassa, vaan se on jotakin, jota on jätetty lopullisesti taakse. *Seitsmes rahukevad* on pala vanhaa neuvostomaailmaa. Tällä hetkellä se on ehkä virolaiselle lukijalle nostalginen romaani, vuonna 1985 se oli paljastuskirja niin virolaisille kuin meille suomalaisillekin. Tuotannon kontekstit eivät kaiken kaikkiaan ole nykyään yhtä merkityksellisiä kuin 1980-luvulla ennen Viron itsenäistymistä.

Seitsmes rahukevad sisältää monenlaista intertekstuaalista ainesta. Kuten Hint toteaa, tiettyjen avainsanojen ja pikkutapahtumien ymmärtämiseksi on tiedettävä, miten ne liittyvät taustaansa –sosialistiseen realismiin (Hint 1986, 1120). Tekstissä on varmasti paljon ainesta, joka jää kulttuuriin kulumattomalta lukijalta huomaamatta. Toisaalta virolainen lukija saattaa ylitulkitakin tekstin intertekstejä (Pietiläinen 1998, 130). Tarkastelin tutkimuksessa ns. osoitettavia intertekstejä, joiden viittaussuhteen voi näyttää selvästi toteen. Tällainen viittaavuus erottuu lukijan satunnaisista assosiaatioista. (Pietiläinen 1998, 126-128.) Teoksen sisäisen ja ulkoisen maailman neuvostoarkea ja –historiaa kuvailevat alluusiot vahvistavat tekstin historiallisen romaanin vaikutelmaa. Riippuu lukijan kontekstuaalisista resursseista, millaisia merkityksiä yksittäiset sanat ja pikkutapahtumien kuvailu voi synnyttää. Itse teksti ja lukija kontekstuaalisine resursseineen olivat ja ovat edelleen lukemisen valideja konteksteja.

Tekstin ja lukijan kontekstuaalisten resurssien lisäksi merkittäviksi lukemisen konteksteiksi nousivat 1980-luvun Virossa tekstin funktio ja luentatilanne. Ilmestyttyään teos sysäsi osaltaan virolaisten kansallistunteita liikkeelle. Luikin teoksessa menneisyyden hyväksikäytön kautta kansallismielisyys saa historiallisen perspektiivin. Kansakunnan rakentamisessa on näet olennaista tietää, "mistä kaikki alkoi", missä on yhteisten tapojen ja traditioiden lähde, muinaisuuden alkuperä (Karjahärm, 1999, 252). *Seitsmes rahukevad* -tekstin funktio oli siis aikanaan varsin merkittävä ja kauaskantoinen. Nyt romaani muistuttaa lukijoita sekä stalinismista että itsenäisyystaistelusta. Kelle tahansa lukijalle se on oiva reitti Viron lähimenneisyyteen.

Tutkielman johdannossa esitellään kirjallisuustieteen kaksi suuntaa: lukija- ja tekstilähtöinen lähestymistapa. Tutkielman teoria painottaa lukijan asemaa merkityksenmuodostamisessa. Valitsemani romaani *Seitsmes rahukevad* kuitenkin osoittaa, kuinka teksti voi ohjata luentaansa.

6. LÄHTEET

Primaarilähteet:

Luik, Viivi, 1985, Seitsemes rahukevad , Tallinn: Eesti Raamat.

Luik, Viivi, 1986, Seitsemäs rauhan kevät, suom. Eva Lille, Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Sekundaarilähteet:

Barthes, Roland, 1993, Tekijän kuolema, tekstin syntymä, toim. Lea Rojola, suom. Lea Rojola ja Pirjo Thorel. Tampere: Vastapaino.

Bennett, Tony ja Woollacott, Janet, 1987, Bond and Beyond: the political career of a popular hero, Basingstoke: Macmillan.

Biedermann, Hans, 1993, Suuri symbolikirja, suom. ja toim. Pentti Lempiäinen, Porvoo, Helsinki, Juva: WSOY.

Cook, Guy, 1992, The discourse of advertising, London: Routledge.

Eagleton, Terry, 1997, Kirjallisuusteoria, Johdatus, suom. Yrjö Hosiainluoma, Tampere: Vastapaino.

Fish, Stanley, 1989, Anti-Professionalism, Doing What Comes Naturally: Change, and the Practice of Theory on Literary and Legal Studies. Oxford Clarendon p. 215-246.

Fiske, John, 1987, Television Culture, Routledge: London.

Fiske, John, 1989, "Moments of television", teoksessa toim. Seiter, Television, audiences, and cultural power, London: Routledge, 1989.

Fornäs, Johan, 1998, Kulttuuriteoria, myöhäismodernin ulottuvuuksia, suom. Lehtonen, Hazard, Blom ja Herkman, Tampere: Vastapaino.

Grossberg, Lawrence, 1995, Mielihyvän kytkennät. Risteilyjä populaarikulttuurissa, suom. ja toim. Juha Koivisto, Mikko Lehtonen, Ensio Puoskari ja Timo Uusitupa. Vastapaino, Tampere.

Hint, Mati, 1986, "Viive Luige marksõnad ja määratlused", Looming nr 8/1986, s. 1118-1125, Tallinna.

Huurto, Pirkko, Rummo, Paul-Eerik, 1984, Uusien sulkien kasvaminen, kymmenen nykyvirolaista runoilijaa, Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Iser, Wolfgang, 1981, "Talk Like Whales: A Reply to Stanley Fish." Diacritics Vol. II (1981):82-87.

Jensen, Johan Fjord, 1979, Kirjallisuudentutkimus, suom. Sirkka Heiskanen-Mäkelä, Veli Ketvel, Jyväskylä: Gummerus.

Kalda, M, 1991, Eesti kirjanduse ajalugu, Tallinn: Eesti Raamat.

Karjahärm, Toomas, 1999, "Virolaisen kansallisuusliikkeen kulttuuriset ja poliittiset tavoitteet", teoksessa Koistinen, T, Kruuspere, P, Sevänen, E, Turunen, R, Kaksi tietä nykyisyyteen, Tutkimuksia kirjallisuuden, kansallisuuden ja kansallisten liikkeiden suhteista Suomessa ja Virossa, Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1999, 247-260.

Kaunismaa, Pekka, 1995, "Mennyt ja me, Historialliset kertomukset ja kansallinen identiteetti", Kulttuuritutkimus 12/1995:3, 3-14.

Kettunen, Keijo, 1986, "Tehty menneisyys. Historiallisen romaanin genrestä", teoksessa Anttila, J, Teksti ja konteksti, Pieksämäki, Sisälähetysseuran kirjapaino Raamattutalo, 1986, 107-122.

Kepp, Õnne, 1994, "Ideologis-poliittiset 'koristukset' ja nomenklatuurinen metafora Eestin poliittisessa runoudessa (1860-1905 ja 1940-1953)", teoksessa Ihonen, M, Undusk, Vallan verkot & hengen neuvokkuus, Helsinki, Kirjastopalvelu Oy, 1994, 109-131.

Kepp, Õnne, 1999, "Kaksi kansallista nousukautta. Virolainen lyriikka 1840-1870-luvuilla ja 1980-luvulla", teoksessa Koistinen, T, Kruuspere, P, Sevänen, E, Turunen, R, Kaksi tietä nykyisyyteen, Tutkimuksia kirjallisuuden, kansallisuuden ja kansallisten liikkeiden suhteista Suomessa ja Virossa, Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1999, 305-321.

Kiin, Sirje, 1980, "Viivi Luik", Looming nr. 10, s.1437-1451.

Kovala, Urpo, 1998, "Skylla ja Kharybdis?" teoksessa Konteksti – tutkimuksen avainsana, toim. Päivi Molarius, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1998, 89-101.

Larmola, Yrjö, 1994, "Millaista oli elämä Neuvosto-Virossa?", *Kanava* 7/1994, 395-398.

Lehtonen, Mikko, 1994, *Kyklooppi ja kojootti subjekti 1600-1900-lukujen kulttuuri- ja kirjallisuusteorioissa*, Tampere: Vastapaino.

Lehtonen, Mikko, 1995, "Poetiikka, hermeneutiikka, kulttuurintutkimus; Kohti moniulotteista tekstintutkimusta", *Kulttuuritutkimus* 12/1995:4, 3-19.

Lehtonen, Mikko, 1996, *Merkitysten maailma*, Tampere: Vastapaino.

Lehtonen, Mikko, 1997, "Merkityksen merkitys, Huomioita kulttuurintutkimuksen lähtökohdista ja nykytilasta", *Tiedotustutkimus* 20/1997:1, 10-19.

Lehtonen, Mikko, 2000, *Merkitysten maailma*, Tampere: Vastapaino.

Leino, Pirkko, 1995, *Joka kodin suomen kielen opas*, Helsinki: Suuri suomalainen kirjakerho.

Lejeune, Philippe, 1989, *On autobiography*, edited and a foreword by Paul John Eakin, translated by Katherine Leary, Minneapolis, MN: University Press.

Lilja, Pekka, 1998, "Viron klassikot eivät horju", *Helsingin Sanomat* 21.9.1998.

Lilja, Pekka, 1992, *Viro - Kirjallisuus kansakunnan kuvastimena*, Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Lilja, Pekka, 1980, *Positiivisen sankarin tulo neuvostovirolaiseen romaaniin, Tausta ja toteutus*, Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Luik, Viivi, 1982, *Rängast röömust*, Tallinn: Eesti Raamat.

Lyytikäinen, Pirjo, 1998, "Tekstin historialliset konteksti", teoksessa *Konteksti – tutkimuksen avainsana*, toim. Päivi Molarius, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1998, 84-88.

Makkonen, Anna, 1995, "Valokeilassa lukija", teoksessa *Kuin avointa kirjaa. Leikkivä teksti ja sen lukija*, toim. Mervi Kantokorpi, Helsinki: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, 179-217.

Matilainen, Pekka, 2000, *Kirjallisuus muutosten mittarina*, *Yliopisto* 12/2000, 20-21.

Mikkonen, Kai, 1998, "Tulkinnan kierteessä", teoksessa *Konteksti – tutkimuksen avainsana*, toim. Päivi Molarius, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1998, 9-26.

Mills, Sara, 1995, *Feminist stylistics*, London: Routledge.

Nirk, Endel, 1989, *Viron kirjallisuus*, suom. Eva Lille, Pieksämäki: Suomen Kirjon Sisälähetysseuran kirjapaino Raamattutalo.

Pietilä, Veikko, 1995, *Tv-uutisista, hyvää iltaa*, Tampere: Vastapaino.

Pietiläinen, Petri, 1998, "Mikä kummittelee John Banvillen *Aaveissa?* Intertekstuaalisuus ja kulttuurinen konteksti", teoksessa Saariluoma, L, Hakkarainen, M-L, *Interteksti ja konteksti*, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1998, 126-148.

Raun, Toivo U, 1989, *Viron historia, suom.* Heidi Järvenpää, Helsinki: Otava.

Salokannel, Juhani, 1995, "Viron kirjallisuus, sodanjälkeinen aika", teoksessa Zetterberg, S, *Viro; historia, kansa, kulttuuri*, Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1995, 254-275.

Salokannel, Juhani, 1998, *Sielunsilta, Suomen ja Viron kirjallisia suhteita 1944 - 1988*, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura.

Silverstone, Roger, 1994, *Television and everyday life*, London: Routledge.

Toivainen, Kirsi, 1995, "Kirjailija Viivi Luik - elämispohjana sodanjälkeinen lapsuus", *Kaltio* 1/1995, 4-7, Oulu: Pohjankaltio.

Veidemann, Rein, 1994, "Eestin kirjallisuus intellektuaalisena oppositiona", teoksessa Ihonen, M, *Undusk, Vallan verkot & hengen neuvokkuus*, Helsinki, Kirjastopalvelu Oy, 1994, 99-108.

Veidemann, Rein, 1996, "Uusi Viro -- uusi kirjallisuus?", *Parnasso* 1/1996, 42-45.

Veidemann, Rein, 1999, "Viron älymystö ja kansallisuusliike", teoksessa Koistinen, T, Kruuspere, P, Sevänen, E, Turunen, R, *Kaksi tietä nykyisyyteen, Tutkimuksia kirjallisuuden, kansallisuuden ja kansallisten liikkeiden suhteista Suomessa ja Virossa*, Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1999, 284-292.

Zetterberg, Seppo, 1989a, "Itsenäisyyden aika", teoksessa Jokipii, M, Studia Baltica. Näkökulmia Baltian maiden historiaan ja kulttuuriin, Jyväskylä, Atena Kustannus, 1989, 74-85.

Zetterberg, Seppo, 1989b, "Ribbentropista Gorbatsoviin". teoksessa Jokipii, M, Studia Baltica. Näkökulmia Baltian maiden historiaan ja kulttuuriin, Jyväskylä, Atena Kustannus, 1989, 86-112.